

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ของสถานศึกษาขนาดเล็กในเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา ได้ศึกษาดำรง เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำเสนอประเด็นหลักดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
  - 1.1 ความหมายของหลักสูตร
  - 1.2 ความสำคัญของหลักสูตร
  - 1.3 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
2. การพัฒนาหลักสูตร
  - 2.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร
  - 2.2 หลักการพัฒนาหลักสูตร
  - 2.3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร
3. การนำหลักสูตรไปใช้
  - 3.1 ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้
  - 3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้
  - 3.3 กระบวนการนำหลักสูตรไปใช้
  - 3.4 บทบาทของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้
  - 3.5 ปัญหาการนำหลักสูตรไปใช้
4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
  - 4.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
  - 4.2 หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
  - 4.3 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
  - 4.4 เทคนิคที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. ความพึงพอใจ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. สรุปแนวคิดและหลักการ

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

1.1 ความหมายของหลักสูตร

หลักสูตรเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาในทุกระดับ และทุกสาขาวิชา รวมทั้งเป็นข้อกำหนดในการปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้โดยมีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของหลักสูตรแตกต่างกันออกไปตามแนวความคิดหรือประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ดังนี้

กู๊ด (Good. 1957 : 149) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง เนื้อหาวิชาที่จัดไว้เป็นระบบให้ผู้เรียนได้ศึกษา เพื่อให้สำเร็จ หรือรับประกาศนียบัตร ในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง เช่น หลักสูตรสังคมศึกษา หลักสูตรพลศึกษา ความหมายนี้จึงหมายถึง หลักสูตรรายวิชา

โอลิวา(Oliva. 1982 : 10) ได้ให้ความหมายหลักสูตรว่า หลักสูตรคือแผนหรือโปรแกรมสำหรับประสบการณ์ทั้งหลายที่ผู้เรียนจะต้องประสบภายใต้การอำนวยการของโรงเรียน

ทาบา (Taba. 1962 : 10) ได้ให้ความหมายว่า หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทุกอย่างที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่เหมาะสมในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันอย่างมีความสุข

สุมิตร คุณากร (2518 : 3) ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง โครงการที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนจัดให้กับผู้เรียน ไม่ว่าจะภายใน หรือภายนอกโรงเรียนก็ตาม เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้

กรมวิชาการ (อุทัย บุญประเสริฐ. 2540 : 7) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง ข้อกำหนดว่าด้วย จุดหมาย แนวทาง วิธีการ และเนื้อหาสาระในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ทักษะ และพฤติกรรมตามที่กำหนดในจุดหมายของการศึกษา

กิติมา ปรีดีดิถ (2532 : 60) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง เอกสารที่กำหนดโครงการศึกษาของผู้สอน โดยกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษา เนื้อหา ความรู้ และประสบการณ์ที่จะจัดให้กับผู้เรียน กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล

ธำรง บัวศรี (2532 : 6) ได้ให้ความหมายของหลักสูตร คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้น เพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหา กิจกรรม และมวลประสบการณ์ ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทั้งปวงของผู้เรียนที่จัดโดยโรงเรียนเพื่อช่วยให้นักเรียนได้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ตามความสามารถของ

นักเรียนและมีการพัฒนาด้านต่าง ๆ ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ปัญญา การเรียนการสอนควรจัดให้สนองความต้องการ ความสนใจที่แตกต่างกันของผู้เรียนแต่ละคน

1.2 ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรเป็นหัวใจของการศึกษาเพราะหลักสูตรเป็นเสมือนแนวทางในการจัดการศึกษา จัดความรู้และประสบการณ์ให้ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มุ่งสู่จุดมุ่งหมายเดียวกันและยังเป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของชาติ ซึ่งพอสรุปความสำคัญได้ดังนี้ (สันต์ ธรรมบำรุง, 2527 : 9)

1. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงานหรือเครื่องชี้แนวทางปฏิบัติงานของครูเพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง

2. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอนอันเป็นส่วนรวมของประเทศเพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

3. หลักสูตรเป็นเอกสารทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาลเพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฏิบัติตาม

4. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถานบันการศึกษาระดับต่าง ๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณบุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ของการศึกษาของรัฐให้แก่สถานศึกษาด้วย

5. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษาที่จะอำนวยความสะดวกและควบคุมดูแลติดตามผลให้เป็นที่ไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลด้วย

6. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางในการส่งเสริมความเจริญของงามและพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

7. หลักสูตรจะกำหนดลักษณะและรูปร่างของสังคมในอนาคตได้ว่าจะเป็นไปในรูปใด

8. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะความสามารถ ความประพฤติที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมอันเป็นการพัฒนากำลัง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ผล

9. หลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญของประเทศเพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพ ทันต่อเหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลง ย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพ

1.3 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 กำหนดให้เริ่มใช้ปีการศึกษา 2545 ในโรงเรียนนาร่อง และโรงเรียนเครือข่าย และปีการศึกษา 2546 จะเริ่มใช้พร้อมกันทุกโรงเรียนทั่วประเทศในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

และ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 4 และใช้ในชั้นเรียนถัดไปทุกปีการศึกษา ซึ่งปีการศึกษา 2548 จะใช้ครบทุกชั้นเรียน โดยมีหลักการ จุดหมาย และกำหนดโครงสร้างไว้ ดังนี้ (กรมวิชาการ. 2544 : 4 – 8)

1.3.1 หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศ จึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ ดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชนที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด
4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

1.3.2 จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพจึงกำหนดจุดหมาย ซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการ มีทักษะ และศักยภาพในการจัดการ การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการโดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยม เป็นผู้ผลิตมากกว่าผู้บริโภค
7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย
ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาลิขิตแวดล้อม

9. รักประเทศชาติ และท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์ และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

1.3.3 โครงสร้างของหลักสูตร

หลักสูตรได้กำหนดโครงสร้างตามหลักสูตร จุดหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้ สรุปได้ดังนี้

1. ระดับช่วงชั้น กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้
  - ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3
  - ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6
  - ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3
  - ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6

2. สาระการเรียนรู้ กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย องค์ความรู้
ทักษะ หรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะ หรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ของผู้เรียนเป็น 8
กลุ่ม ดังนี้

- 2.1 ภาษาไทย
- 2.2 คณิตศาสตร์
- 2.3 วิทยาศาสตร์
- 2.4 สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
- 2.5 สุขศึกษาและพลศึกษา
- 2.6 ศิลปะ
- 2.7 การงานอาชีพ และเทคโนโลยี
- 2.8 ภาษาต่างประเทศ

กลุ่มภาษาต่างประเทศ กำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษทุกช่วงชั้น ส่วนภาษาต่างประเทศ
อื่น ๆ สามารถเลือกจัดการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสม

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดสาระการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มไว้เฉพาะส่วนที่
จำเป็นในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับส่วนที่ตอบสนองความสามารถ ความถนัด
และความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนนั้น สถานศึกษาสามารถกำหนดเพิ่มขึ้นได้ให้สอดคล้องและ
สนองตอบศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

3. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเอง
ตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทั้ง 8 กลุ่ม
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

3.1 กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคลสามารถค้นพบ และพัฒนาศักยภาพของตน เสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญา และการสร้างสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อ และการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพ และการมีงานทำ

3.2 กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น

4. มาตรฐานการเรียนรู้ หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ เป็น 2 ลักษณะ คือ

4.1 มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.2 มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละช่วงชั้น คือชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6

มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้เฉพาะมาตรฐานการเรียนรู้สำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนมาตรฐานการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้นตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน ให้สถานศึกษาสามารถเพิ่มเติมได้

5. เวลาเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดเวลาในการจัดการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800 – 1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4 – 5 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800 – 1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4 – 5 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 1,000 – 1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 5 – 6 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6 มีเวลาเรียนประมาณ ปีละไม่น้อยกว่า 1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ ไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง

โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาพรวมแสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ช่วงชั้น	ประถมศึกษา		มัธยมศึกษา	
	ช่วงชั้นที่ ๑ (ป.๑ - ๓)	ช่วงชั้นที่ ๒ (ป.๔ - ๖)	ช่วงชั้นที่ ๓ (ม.๑ - ๓)	ช่วงชั้นที่ ๔ (ม.๔ - ๖)
	← การศึกษาภาคบังคับ →		← การศึกษาขั้นพื้นฐาน →	
กลุ่มสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่ม				
ภาษาไทย	●	●	●	●
คณิตศาสตร์	●	●	●	●
วิทยาศาสตร์	●	●	●	●
สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม	●	●	●	●
สุขศึกษาและพลศึกษา	■	■	■	■
ศิลปะ	■	■	■	■
การทำงานอาชีพและเทคโนโลยี	■	■	■	■
ภาษาต่างประเทศ	■	■	■	■
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	▲	▲	▲	▲
เวลาเรียน	ประมาณปีละ ๘๐๐ - ๑,๐๐๐ ชม.	ประมาณปีละ ๘๐๐ - ๑,๐๐๐ ชม.	ประมาณปีละ ๑,๐๐๐ - ๑,๒๐๐ ชม.	ไม่น้อยกว่าปีละ ๑,๒๐๐ ชม.

หมายเหตุ ● สาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักเพื่อสร้างพื้นฐานการคิด การเรียนรู้ การแก้ปัญหา

■ สาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างความเป็นมนุษย์ และศักยภาพพื้นฐานในการคิด และการทำงาน

▲ กิจกรรมที่เสริมสร้างการเรียนรู้ นอกจากสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่ม และการพัฒนาตนตามศักยภาพ

ทั้งนี้สถานศึกษาอาจจัดเวลาเรียนและกลุ่มสาระต่างๆ ได้ตามสภาพกลุ่มเป้าหมาย

สำหรับการศึกษานอกระบบ สามารถจัดเวลาเรียนและช่วงชั้นได้ตามระดับการศึกษา

1.3.4 การจัดหลักสูตร

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรที่สามารถปรับใช้ได้กับการจัดการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ในส่วนของการจัดการศึกษาปฐมวัย กำหนดให้มีหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย เป็นการเฉพาะ เพื่อเป็นการสร้างเสริมพัฒนาการและเตรียมผู้เรียนให้มีความพร้อมในการเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 สำหรับช่วงชั้นที่ 1 ยังไม่ควรรีให้เลือกเรียนรายวิชาที่เข้มข้น ควรเรียนเฉพาะรายวิชาพื้นฐานก่อน และสถานศึกษาต้องจัดสาระการเรียนรู้ให้ครบทั้ง 8 กลุ่มในทุกชั้นให้เหมาะสมกับธรรมชาติและระดับพัฒนาการของผู้เรียน โดยในช่วงการศึกษาภาคบังคับ คือในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จัดหลักสูตรเป็นรายปี และชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 ถึงชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 จัดเป็นหน่วยกิต ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 และ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 การศึกษาระดับนี้เป็นช่วงแรกของการศึกษาภาคบังคับ หลักสูตรที่จัดขึ้นมุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิต กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ทักษะพื้นฐานด้านการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ การติดต่อสื่อสาร และพื้นฐานความเป็นมนุษย์ เน้นการบูรณาการอย่างสมดุลทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และวัฒนธรรม

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3 เป็นช่วงสุดท้ายของการศึกษาภาคบังคับให้ผู้เรียนสำรวจความสามารถ ความถนัด ความสนใจของตนเองและพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตนพัฒนาความสามารถ ทักษะพื้นฐานด้านการเรียนรู้ และทักษะในการดำเนินชีวิตให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม สามารถเสริมสร้างสุขภาพส่วนตนและชุมชน มีความภูมิใจในความเป็นไทย ตลอดจนใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อ

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6 เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ และทักษะเฉพาะด้าน มุ่งปลูกฝังความรู้ ความสามารถ และทักษะในวิทยาการและเทคโนโลยี เพื่อให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาต่อและมุ่งมั่นพัฒนาตนและประเทศตามบทบาทของตน สามารถเป็นผู้นำ และผู้ให้บริการชุมชนในด้านต่าง ๆ

ลักษณะหลักสูตรในช่วงชั้นนี้จัดเป็นหน่วยกิต เพื่อให้มีความยืดหยุ่นในการจัดแผนการเรียนรู้ที่ตอบสนองความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ (กรมวิชาการ. 2544 : 9 -10)

1.3.5 การจัดเวลาเรียน

การจัดเวลาเรียน สถานศึกษาสามารถจัดเวลาเรียนให้ยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมในแต่ละชั้นปี ทั้งการจัดเวลาเรียนในสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม และรายวิชาที่สถานศึกษาจัดทำเพิ่มเติม

รวมทั้งต้องจัดให้มีเวลาเรียนสำหรับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทุกภาคเรียนตามความเหมาะสม

ช่วงชั้นที่ 1 ให้สถานศึกษาจัดเวลาเรียนเป็นรายปี โดยมีเวลาเรียนวันละประมาณ 4 – 5 ชั่วโมง ช่วงชั้นนี้เป็นช่วงชั้นแรกของการศึกษาขั้นพื้นฐาน เด็กจำเป็นต้องพัฒนาทักษะพื้นฐานที่จำเป็นเพื่อช่วยให้สามารถเรียนสาระการเรียนรู้กลุ่มอื่น ๆ ได้รวดเร็วขึ้น ควรใช้เวลาประมาณร้อยละ 50 ของเวลาเรียนทั้งหมดในแต่ละสัปดาห์ ส่วนเวลาที่เหลือก็ให้ครบทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ซึ่งรวมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้วย

ช่วงชั้นที่ 2 ให้สถานศึกษาจัดเวลาเรียนเป็นรายปี โดยมีเวลาเรียนวันละประมาณ 4 – 5 ชั่วโมง การจัดเวลาเรียนในกลุ่มภาษาไทย และคณิตศาสตร์ อาจใช้เวลาลดลงเหลือประมาณร้อยละ 40 ของเวลาเรียนในแต่ละสัปดาห์โดยต้องจัดเวลาเรียนในแต่ละกลุ่มสาระ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนประมาณร้อยละ 20 ส่วนเวลาเรียนที่เหลือ สถานศึกษาสามารถจัดกิจกรรมอื่น ๆ ได้ตามความเหมาะสม

ช่วงชั้นที่ 3 ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายปี มีเวลาเรียนประมาณวันละ 5 – 6 ชั่วโมง การกำหนดเวลาเรียนสำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม ควรให้สัดส่วนใกล้เคียงกัน แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มภาษาไทย คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ยังคงมีความสำคัญควรจัดเวลาเรียนให้มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ สำหรับผู้เรียนที่มีความประสงค์จะศึกษาต่อ และจัดรายวิชาอาชีพหรือโครงการอาชีพสำหรับผู้เรียนที่มีความสามารถที่จะออกไปสู่โลกอาชีพ

ช่วงชั้นที่ 4 ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายภาคโดยให้ค่าน้ำหนักของรายวิชาที่เรียนเป็นหน่วยกิตใช้เกณฑ์ 40 ชั่วโมงต่อภาคเรียนมีค่าน้ำหนักวิชา 1 หน่วยกิต และมีเวลาเรียนประมาณวันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง นอกจากนี้สถานศึกษาสามารถปรับรูปแบบการจัดหลักสูตรให้เหมาะสมยิ่งขึ้นได้ในบางกลุ่มสาระเช่น ศิลปะ ภาษาอังกฤษและเทคโนโลยี ซึ่งยังจำเป็นต้องเรียนอยู่ อาจจัดเป็นรายวิชาสั้น ๆ หรือรายวิชาเดี่ยว หรือรวมกันในลักษณะบูรณาการ เมื่อสถานศึกษาจัดการเรียนรู้ได้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ระบุไว้แล้วก็อาจพัฒนาเป็นวิชาเลือกเฉพาะทางในระดับสูงขึ้นไปได้

การจัดเวลาเรียนดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวทางสำหรับการจัดการศึกษาในระบบสถานศึกษา ส่วนการจัดการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นให้พิจารณายืดหยุ่นเวลาเรียนตามสถานการณ์ และโอกาสที่เอื้อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ (กรมวิชาการ, 2544 : 10 - 11)

1.3.6 การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ สถานศึกษาในฐานะผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาจะต้องจัดทำหลักเกณฑ์ และแนวปฏิบัติในการวัดผลและประเมินผลการเรียนของ

สถานศึกษาเพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกัน และเป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งมีการประเมิน ดังนี้

1. การวัดและประเมินผลในระดับชั้นเรียน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายคือมุ่งหาคำตอบว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ สถานศึกษาเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์การประเมิน โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา

2. การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้เป็นรายชั้นปี และช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลที่ได้นี้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนและคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้รวมทั้งนำผลการประเมินรายช่วงชั้นไปตัดสินการเลื่อนช่วงชั้น

3. การประเมินคุณภาพระดับชาติ สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับการประเมินคุณภาพระดับชาติในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และภาษาอังกฤษ และกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดต่อไป (กรมวิชาการ, 2544 : 24 - 25)

1.3.7 เกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งใช้เวลาประมาณ 12 ปี ผู้เรียนสามารถจบการศึกษาได้ 2 ช่วง คือจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ถือว่าจบการศึกษาภาคบังคับ และจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งถือว่าจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยผู้เรียนต้องผ่านการศึกษาแต่ละช่วงชั้นตามเกณฑ์ ดังนี้

เกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 1, 2 และ 3 (จบการศึกษาภาคบังคับ) มีเกณฑ์ ดังนี้

1. ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม และได้รับการตัดสินผลการเรียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
2. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์ เขียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
3. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
4. ผู้เรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และผ่านการประเมินตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

เกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 4 (จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน) มีเกณฑ์ ดังนี้

1. ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม และได้หน่วยกิตครบตามหลักสูตรที่สถานศึกษากำหนด และได้รับการตัดสินผลการเรียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
2. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน ให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
3. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
4. ผู้เรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และผ่านการประเมินตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด (กรมวิชาการ. 2544 : 25 – 26)

1.3.8 หลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรสถานศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน สามารถชี้แนะให้ผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ได้พยายามจัดมรดกประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองในด้านความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนั้นสถานศึกษาจึงต้องมีหลักสูตรของตนเองคือ หลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วย การเรียนรู้ทั้งหมดและประสบการณ์อื่น ๆ ที่สถานศึกษาแต่ละแห่งวางแผนเพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยจะต้องจัดทำสาระการเรียนรู้ทั้งรายวิชาที่เป็นพื้นฐาน และรายวิชาที่ต้องการเรียนเพิ่มเติมเป็นรายปี หรือรายภาค จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทุกภาคเรียน และกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์จากมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการจัดหลักสูตรสถานศึกษา จุดมุ่งหมายของหลักสูตรสถานศึกษาควรพัฒนาให้เด็กเกิดความสุขและความเพลิดเพลินในการเรียนรู้เปรียบเสมือนเป็นวิธีสร้างกำลังใจ และเร้าใจให้เกิดความก้าวหน้าแก่ผู้เรียนให้ได้มากที่สุด มีความรู้สูงสุดสำหรับผู้เรียนทุกคน ควรสร้างความเข้มแข็ง ความสนใจ และประสบการณ์ให้ผู้เรียน และพัฒนาความมั่นใจให้เรียนและทำงานอย่างเป็นอิสระ ร่วมใจกัน ควรให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้สำคัญ ๆ ในการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น ได้ข้อมูลสารสนเทศ และเทคโนโลยีสื่อสาร ส่งเสริมจิตใจที่อยากรู้อยากเห็น และมีกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล และควรส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ จริยธรรม สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะพัฒนาหลักการในการจำแนกระหว่างถูกและผิด เข้าใจและศรัทธาในความเชื่อของตน ความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ว่ามีอิทธิพลต่อตัวบุคคลและสังคม หลักสูตรสถานศึกษาต้องพัฒนาหลักคุณธรรมและความอิสระของผู้เรียน และช่วยให้เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ สามารถช่วยพัฒนาสังคมให้เป็นธรรมขึ้น มีความเสมอภาค ควรพัฒนาความตระหนัก เข้าใจ และยอมรับสภาพแวดล้อมที่ตน

ดำรงชีวิตอยู่ ยึดมั่นในข้อตกลงร่วมกัน ต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับส่วนตน ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก หลักสูตรสถานศึกษาควรสร้างผู้เรียนให้มีความพร้อมในการเป็นผู้บริโภคที่ตัดสินใจแบบมีข้อมูล และเป็นอิสระ เข้าใจในความรับผิดชอบ (กรมวิชาการ, 2544 : 27 – 28)

2. การพัฒนาหลักสูตร

2.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

คำว่า “การพัฒนา” หรือคำในภาษาอังกฤษว่า “Development” มีความหมายที่เด่นชัดอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกหมายถึง การทำให้ดีขึ้น หรือทำให้สมบูรณ์ขึ้น และอีกลักษณะหนึ่งหมายถึง ทำให้เกิดขึ้น โดยเหตุนี้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรจึงอาจมีความหมายได้ 2 ลักษณะ เช่นเดียวกัน คือ ความหมายแรก หมายถึงการทำให้หลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และอีกความหมายหนึ่งก็คือเป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย (สังัด อุทรานันท์, 2527 : 30)

เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander, 1974 : 7) ให้คำจำกัดความของการพัฒนาหลักสูตรว่า หมายถึง การจัดทำหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือเป็นการจัดทำหลักสูตรใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมอยู่ก่อน การพัฒนาหลักสูตรอาจหมายถึงการสร้างเอกสารอื่นๆ สำหรับนักเรียนด้วย

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2540 : 25) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรว่ามี 2 ลักษณะ คือ

1. การปรับปรุงหลักสูตร หมายถึง การแก้ไขหลักสูตรบางส่วนที่กำลังใช้อยู่ให้เหมาะสมขึ้น ซึ่งลักษณะนี้เป็นสิ่งที่ต้องการทำอยู่เสมอขณะกำลังใช้หลักสูตร
2. การเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หมายถึง การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยเปลี่ยนไปจากหลักสูตรเก่าทั้งระบบทุกองค์ประกอบของหลักสูตร โดยอาศัยพื้นฐานข้อมูลต่างๆ ในการจัดทำหลักสูตร

สรุปการพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การแก้ไข ปรับปรุง หรือสร้าง หลักสูตรขึ้นมาใหม่ หรือจัดทำหลักสูตรเดิมที่มีอยู่ให้ดีขึ้น

2.2 หลักการพัฒนาหลักสูตร

จากความคิดเห็นของนักการศึกษา ในเรื่องของความหมายของการพัฒนาหลักสูตร ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การพัฒนาหลักสูตร เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนอย่างเป็นระบบระเบียบ ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรเกิดขึ้น เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญต่อไปนี้ (ชูศรี สุวรรณโชติ, 2544 : 88)

1. วิทยาการต่างๆ ของสังคม และของโลก มีการเปลี่ยนแปลงไป
  2. นโยบาย ปรัชญา และแนวทางการพัฒนาการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป
  3. ผู้ใช้หลักสูตรอันได้แก่ ผู้บริหารการศึกษา ครูผู้สอน นักเรียน และผู้ปกครองเรียกร้อง
  4. ข้อมูลพื้นฐานของสังคมและชุมชนเปลี่ยนแปลง
- ดังนั้นหลักในการพัฒนาหลักสูตรจะประกอบด้วย หลักการต่างๆ ดังนี้ (ชูศรี สุวรรณโชติ.

2544 : 89)

1. มีการดำเนินงานเป็นขั้นตอน มีระเบียบ แบบแผน และดำเนินงานตามลำดับขั้นตอน จนถึงขั้นสุดท้ายอย่างรอบคอบ
2. จะต้องเป็นส่วนที่สร้างความรู้ และประสบการณ์ ให้กับผู้เรียนที่ดีขึ้นกว่าหลักสูตรเดิม
3. กำเนึงถึงการอบรมครูประจำการให้เกิดความเข้าใจ หลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้นมาใหม่ โดยทันที เมื่อหลักสูตรใหม่ ได้พัฒนาขึ้นมาและนำเอาไปใช้
4. กำเนึงถึงตัวผู้เรียนที่จะได้รับผลจากหลักสูตรที่สร้างขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้เป็นการได้ผล ทั้งในด้านจิตใจและด้านทัศนคติ
5. ต้องได้รับความร่วมมือและมีการประสานงานเป็นอย่างดี จากผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง เอกสารข้อมูลต่างๆ ที่จะนำมาดำเนินงานอย่างพร้อมเพรียง
6. ต้องมีผู้ชำนาญในการพัฒนาหลักสูตรและมีความสามารถเป็นอย่างดี

2.3 กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรมีกระบวนการที่จะต้องอาศัยบุคลากรเป็นจำนวนมากในการ ปฏิบัติงาน มีหน่วยงานรับผิดชอบและการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องกันไป กระบวนการพัฒนา หลักสูตร ตามแนวคิดของสังัด อุทรานนท์ (2532 : 314) มีดังนี้

1. จัดตั้งคณะทำงาน
2. ศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐาน
3. กำหนดจุดมุ่งหมาย
4. พิจารณาความเหมาะสมของหลักสูตร
5. ดำเนินการเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตร
6. ดำเนินการใช้หลักสูตร
7. ประเมินผลการใช้หลักสูตร
8. ทำการปรับปรุงแก้ไข

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2540 : 48) ได้กล่าวถึงขั้นตอน ของการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

2. การกำหนดจุดหมายของหลักสูตร
3. การคัดเลือกและจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้
4. การกำหนดมาตรการวัดและประเมินผล
5. การสร้างสื่อการเรียนและคู่มือ
6. การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรก่อนจะนำไปใช้ทดลองใช้
7. การนำหลักสูตรไปทดลองใช้
8. การประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตร
9. การปรับปรุงแก้ไขหลังจากการทดลองใช้หลักสูตร
10. การอบรมครูเพื่อใช้หลักสูตรใหม่
11. การนำหลักสูตรไปใช้
12. การประเมินผลการใช้หลักสูตร
13. การประเมินผลหลักสูตร
14. การปรับปรุงหลักสูตร

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ (2542 : 116)⁴ ได้กล่าวถึงกระบวนการและขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรมี ดังนี้

1. การจัดตั้งคณะกรรมการ
  - 1.1 คณะกรรมการอำนวยการ มีหน้าที่กำหนดนโยบายให้คำปรึกษา
  - 1.2 คณะกรรมการดำเนินการ แบ่งเป็นคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ดำเนินการ

เฉพาะเรื่องที่ได้รับคามหมาย

2. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
3. การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
4. การออกแบบหลักสูตร
  - 4.1 กำหนดโครงสร้างของหลักสูตร
  - 4.2 กำหนดจุดประสงค์ในระดับหลักสูตร
  - 4.3 การกำหนดเนื้อหาสาระและประสบการณ์
5. การนำหลักสูตรไปใช้
6. การประเมินหลักสูตร
7. การตัดสินใจต่อหลักสูตร

ชูศรี สุวรรณโชติ (2544 : 90) ได้กล่าวลำดับขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรมีดังนี้
ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของสังคมและชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

- ขั้นที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลที่มีความจำเป็นอันจะนำมาซึ่งการปรับปรุงหลักสูตร
- ขั้นที่ 3 สำรวจความต้องการและความจำเป็นของสังคม ชุมชน และผู้เรียน
- ขั้นที่ 4 กำหนดวัตถุประสงค์ของการให้การศึกษาให้ตรงกับความต้องการของสังคม
- ขั้นที่ 5 เลือกเนื้อหาวิชาที่ต้องการนำมาให้ผู้เรียนได้ศึกษาที่ตรงกับวัตถุประสงค์
- ขั้นที่ 6 เลือกบุคลากรที่มีความชำนาญในเนื้อหาวิชานั้นๆ มาร่วมจัดทำหลักสูตร
- ขั้นที่ 7 จัดเรียงลำดับเนื้อหาความรู้ที่ได้มาจากขั้นที่ 6
- ขั้นที่ 8 สร้างประสบการณ์ การเรียนรู้ให้ตรงกับเนื้อหาวิชาเพื่อการจัดการเรียนการสอน
- ขั้นที่ 9 กำหนดการประเมินผลให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ศึกษา

ดังนั้น จากกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ข้างต้นสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตร เป็นกระบวนการวางแผน จัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีการดำเนินการเป็นขั้นตอนสร้างความรู้ ประสบการณ์ให้กับผู้เรียนโดยเกิดผลดีกว่าหลักสูตรเดิม โดยมีขั้นตอนหลักๆ สรุปได้ดังนี้

1. จัดตั้งคณะทำงาน
2. ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน และวิเคราะห์ข้อมูล
3. กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
4. คัดเลือกและจัดเนื้อหาวิชาให้ตรงกับความต้องการของสังคม
5. ดำเนินการนำหลักสูตรไปใช้
6. ประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตร
7. การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

3. การนำหลักสูตรไปใช้

3.1 ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้ นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร เพราะเป็นขั้นตอนที่ชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวของหลักสูตร มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายและแนวทางในการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนี้

โบแชมป์ (Beauchamp, 1975 : 164-169 ; แรมสมร อยู่สถาพร. 2543 : 245) กล่าวว่า การใช้หลักสูตร หมายถึง การนำหลักสูตรไปปฏิบัติ การใช้หลักสูตรนี้ควรจะต้องประกอบด้วยกระบวนการที่จะทำให้อรรถจุดมุ่งหมายของหลักสูตร 2 ประการคือ การทำให้หลักสูตรเป็นจุดเริ่มต้นที่แท้จริงของยุทธศาสตร์การสอนของครู และการทำให้หลักสูตรประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537 : 185-191) กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้ว่า ควรมีการวางโครงการ 8 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเตรียมวางแผนงาน เพื่อให้หลักสูตรใหม่ ผู้บริหารจะต้องศึกษาวิเคราะห์ หลักสูตรในเรื่องจุดมุ่งหมายที่แท้จริง ความสอดคล้องกับความต้องการ และความสนใจของผู้เรียน และชุมชน ความพร้อมของโรงเรียนต่อการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร การจัดหาวัสดุอุปกรณ์หลักสูตร และแหล่งข้อมูลต่างๆ การจัดสรรงบประมาณได้กระทำไว้อย่างชัดเจน แน่นนอน มีอยู่ในแผน นโยบายหรือไม่ อาคารสถานที่ที่จะต้องปรับใช้กับหลักสูตรมีเพียงพอแล้วหรือหรือยัง การเตรียมบุคลากรจะกระทำโดยวิธีใด

2. การเตรียมการจัดอบรมครูเพื่อใช้หลักสูตรใหม่ จะต้องพิจารณาวางโครงการฝึกอบรมให้ชัดเจนและมีขั้นตอน ควรจะกระทำในรูปแบบใด ระยะเวลาเพียงใดและวิทยากรที่จะช่วยเหลือเกี่ยวกับการอบรมได้แก่บุคคลใดบ้าง

3. การจัดครูเข้าสอน แม้ว่าครูจะผ่านการฝึกอบรมการใช้หลักสูตรมาแล้วก็ตามการจัดครูเข้าสอนเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ

4. การจัดตารางสอน สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในเรื่องต่อไปนี้เป็นระดับความยากง่ายของการเรียนรู้ วิชา ความสามารถของผู้เรียน การแบ่งเวลาสำหรับวิชาต่างๆรวมถึงอัตราเวลาเรียนในแต่ละภาคการศึกษา และรวมทั้งปีการศึกษา ตลอดจนชั่วโมงการสอนของครูด้วย

5. การจัดบริการวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียน อันได้แก่ การทำโครงการสอน แผนการสอน พัฒนาคู่มือครู แบบเรียน และสื่อการเรียน การที่มีวัสดุประกอบหลักสูตร และสื่อการเรียนมาบริการได้ ต้องอาศัยบุคคลหลายฝ่ายช่วยเหลือ ซึ่งจะต้องเริ่มต้นจากการวิเคราะห์หลักสูตร การวางรูปแบบ การเลือกและการจัดหาไม่ว่าจะซื้อ จัดทำเอง หรือรับแจกจากราชการก็ตาม ควรจะให้ที่มีข้อบกพร่องน้อยที่สุด สามารถแบ่งเบาภาระครูได้มากที่สุด และผู้เรียนได้รับผลประโยชน์มากที่สุด

6. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตร เพื่อให้ประชาชนในชุมชนทราบว่าการใช้หลักสูตรใหม่นั้น ลูกหลานเขาหรือตัวเขาเองจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรในการเรียนรู้ เจตคติ ค่านิยม และความสามารถในการแก้ปัญหา สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอย่างมากในการประชาสัมพันธ์ คือการสื่อความหมายเพราะชุมชนนั้นประกอบด้วยบุคคลหลายระดับ ที่มีพื้นฐานต่างกันและบางโรงเรียน จะขอความช่วยเหลือหรือความร่วมมือจากบุคคลในชุมชนนั้นเรื่องใดบ้าง ควรชี้แจง

7. การจัดสภาพแวดล้อมและการเลือกสรรโครงการกิจกรรมหลักสูตร ถ้าได้เลือกสรรอย่างดี จะก่อประโยชน์อย่างมากต่อครูและผู้เรียนได้แก่ สภาพแวดล้อมและกิจกรรมภายนอกห้องเรียน เช่น การไปทัศนศึกษานอกสถานที่ การบริการด้านวิชาการ แก่ครูอาจจัดทำได้หลาย

รูปแบบ เช่น การส่งครูไปศึกษาระยะสั้นในเรื่องที่กำลังปฏิบัติอยู่ เพื่อเสริมความเข้าใจให้มีทัศนะอันกว้างขึ้น การไปร่วมประชุมสัมมนา การไปศึกษาดูงานในโรงเรียนที่มีการพัฒนาหลักสูตร และการสอนในระดับเดียวกัน การเชิญวิทยากรมาสาธิตการฝึกปฏิบัติการบรรยายของแต่ละหัวข้อที่ครูต้องการ การส่งเสริมครูที่มีความชำนาญเฉพาะด้านให้มีโอกาสเผยแพร่ความรู้ซึ่งกันและกัน

8. การจัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตร และการปรับปรุงหลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญ และต้องทำเป็นขั้นตอน ถ้าจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกำหนดไว้อย่างชัดเจน การประเมินผลเพื่อปรับปรุงก็จะทำได้ง่ายและตรงจุด ว่าการปรับปรุงควรจะเริ่มที่จุดใดบ้าง วิธีการที่จะทำนั้นอย่างไร และการประเมินผลหลักสูตร ควรจะคำนึงถึงการประเมินผลทั้งระยะสั้นและระยะยาวด้วย

สันต์ ธรรมบำรุง (2527 : 120) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูนำโครงการของหลักสูตรที่เป็นรูปเล่มนั้นไปปฏิบัติให้บังเกิดผล และรวมถึงการบริหารงานด้านวิชาการของโรงเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกให้ครูและนักเรียนสามารถสอนและเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อุทัย บุญประเสริฐ (2540 : 9) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้นั้นจะรวมถึงกิจกรรมสำคัญ 3 ประเภท คือ

1. การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน
2. การจัดปัจจัยและสภาพต่างๆ ภายในโรงเรียน เพื่อประโยชน์ในการใช้หลักสูตรให้บรรลุตามหลักการและจุดหมายของหลักสูตร
3. การจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักการจุดหมายของหลักสูตร จุดประสงค์ของการเรียนรู้ สอดคล้องกับโครงสร้าง และแนวดำเนินการของหลักสูตร

สุมิตร คุณากร (2523 : 130-132 ; ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. 2539 : 147-148) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้นั้นมีกิจกรรมสำคัญ 3 ประการ คือ

1. การแปลงหลักสูตร สู่อการสอน เนื่องจากหลักสูตรระดับชาติ หรือหลักสูตรแม่บทนั้น ได้กำหนดความมุ่งหมาย เนื้อหาวิชาที่จะสอน กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้อย่างกว้างๆ มีลักษณะยืดหยุ่นได้ เพื่อสะดวกแก่การนำไปปรับใช้ให้เข้ากับสภาพของท้องถิ่น ผู้นำหลักสูตรไปใช้จะต้องแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน กล่าวคือตีความหมายและกำหนดรายละเอียดของหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นหรือของโรงเรียนและออกมาในรูปแบบของเอกสาร เช่น ประมวลการสอน โครงการสอน แผนการสอน คู่มือการสอนหรือบันทึกการสอน เป็นต้น เพื่อให้ครูใช้ได้สะดวกและสอนผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร

2. การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน การที่หลักสูตรจะสัมฤทธิ์ผลตามความมุ่งหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายๆ ด้านมาเสริม ผู้บริหารโรงเรียน

ควรสำรวจปัจจัยและสภาพต่างๆของโรงเรียนว่าเหมาะสมกับการนำหลักสูตรมาปฏิบัติหรือไม่ ผู้บริหารต้องคำนึงถึงขนาดของห้องเรียนและจำนวนนักเรียน ห้องสมุด วัสดุ อุปกรณ์การสอนต่างๆ ที่จะเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนให้แก่ครู เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ นอกจากนี้การจัดตารางสอน การจัดครูเข้าสอนประมวลการสอน โครงการสอน แบบเรียน ฯลฯ ล้วนเป็นปัจจัยที่จะส่งเสริมหรือสกัดกั้นการปฏิบัติงานของครูตามหลักสูตรที่กำหนดไว้

3. การสอน ครูเป็นตัวจักรสำคัญที่สุดในการนำหลักสูตรไปใช้ การเอาใจใส่ต่อการสอนของครู การสอนให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตร และการเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม เหล่านี้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะส่งผลให้ การนำหลักสูตรไปใช้ได้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

จากแนวคิดของนักการศึกษา หลายท่านที่ให้ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้นั้น พอสรุปได้ดังนี้ การนำหลักสูตรไปใช้หรือการใช้หลักสูตร คือ กระบวนการนำหลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรใด หลักสูตรหนึ่ง ที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วไปใช้ในโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษา เพื่อให้เกิดผลตามความมุ่งหมายของหลักสูตรที่วางไว้ โดยการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนการจัดปัจจัยและสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนเพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการจัดการเรียนการสอน

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะทำให้หลักสูตร บังเกิดผลต่อการใช้อย่างแท้จริงแล้ว การนำหลักสูตรไปใช้ก็ควรจะเป็นวิธีการปฏิบัติการที่มีหลักเกณฑ์ และกระบวนการปฏิบัติ ที่มีประสิทธิภาพพอที่จะมั่นใจได้ว่า หลักสูตรที่ได้สร้างขึ้นนั้นจะได้มีโอกาสนำไปปฏิบัติจริงอย่างแน่นอน นักการศึกษาต่างก็ให้ทัศนะซึ่งเป็นแนวคิดในการนำหลักสูตรไปใช้ดังนี้

โบแชมป์ (Beauchamp. 1975 : 164-169) กล่าวว่าสิ่งแรกที่ควรทำคือ การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ครูผู้นำหลักสูตรไปใช้มีหน้าที่แปลงหลักสูตรไปสู่การสอน โดยใช้หลักสูตรเป็นหลักในการพัฒนาวิธีการสอน สิ่งที่ต้องคำนึงถึง ในการนำหลักสูตรไปใช้ให้ได้ผลตามเป้าหมายคือ

1. ครูผู้สอนควรมีส่วนร่วมในการร่างหลักสูตร
2. ผู้บริหารต้องเห็นความสำคัญ และสนับสนุนการดำเนินงาน ให้เกิดผลสำเร็จได้ ผู้นำที่สำคัญที่จะรับผิดชอบได้ดีคือครูใหญ่

เวอร์ดุน (Verduin. 1977 : 88-90) ให้ทัศนะว่าการนำหลักสูตรไปใช้จะต้องเริ่มดำเนินการโดยการนิเทศให้ครูในโรงเรียนเข้าใจหลักสูตร แล้วตั้งกลุ่มปฏิบัติการขึ้นเพื่อศึกษาปัญหาที่จะ

เกิดขึ้นระหว่างการใช้หลักสูตร จากพื้นที่ที่เป็นปัญหาหลาย ๆ แห่ง เพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุด กลุ่มปฏิบัติการนี้จะต้องเข้าไปทำงานร่วมกับครูผู้สอนอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดความเห็นอกเห็นใจและมีความสัมพันธ์อันดีต่อการจัดอบรมปฏิบัติการแก่ครูประจำการถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้ ไม่ควรใช้ครูทุกคนในโรงเรียนเพราะอาจมีบางคนที่ไม่เห็นด้วยและไม่เต็มใจในการเปลี่ยนแปลง จึงควรทำแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้ครูส่วนใหญ่เข้าใจจะทำให้การเปลี่ยนแปลงมีความหมาย และได้รับการยอมรับ

ขำรง บัวศรี (2504 : 165-195) ได้สรุปชี้ให้เห็นปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการนำหลักสูตรไปใช้ไว้ว่า ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. โครงการสอน เช่น การวางโครงการสอนแบบหน่วย (Unit organization of instruction, Teaching Unit) ประเภทของหน่วยการสอน มี 2 ประเภท คือ หน่วยรายวิชา (Subject matter unit) และหน่วยประสบการณ์ (Experience unit)

2. หน่วยวิทยากร (Resource Unit) เป็นแหล่งให้ความรู้แก่ครู เช่น เอกสารคู่มือ และแนวปฏิบัติต่างๆ

3. องค์ประกอบอื่นๆ ที่ช่วยในการสอน เช่น สถานที่และเครื่องมือเครื่องใช้อุปกรณ์การเรียนการสอน วิธีสอน และวัดผลการศึกษา กิจกรรมการร่วมหลักสูตร การแนะแนว และการจัดและบริหาร โรงเรียน เป็นต้น

จากแนวคิดของการนำไปใช้ ดังกล่าวพบว่า การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นงานหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย นับตั้งแต่ผู้บริหารระดับกระทรวง กรม กอง ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน ศึกษานิเทศก์ และบุคคลอื่นๆ ดังนั้นการนำหลักสูตรไปใช้ จึงเป็นสิ่งที่ต้องทำอย่างรอบคอบและระมัดระวัง

3.3 กระบวนการนำหลักสูตรไปใช้

จากแนวคิดและการนำหลักสูตรไปใช้ สามารถสรุปขั้นตอนของกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนี้ (สุนีย์ ภูพันธ์. 2546 : 227-238)

1. ขั้นการเตรียมการใช้หลักสูตร

ในการเตรียมการใช้หลักสูตรเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะการนำเอาหลักสูตรใหม่เข้ามาแทนที่หลักสูตรเดิมจะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ก็ต่อเมื่อมีการเตรียมการเป็นอย่างดี โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.1 การตรวจสอบลักษณะหลักสูตร เพื่อต้องการทราบว่าหลักสูตรที่พัฒนาเสร็จเรียบร้อยแล้วนั้น มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด เพื่อศึกษาหาวิธีการที่จะนำหลักสูตรไปใช้ปฏิบัติได้จริง ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร โดยมีคณะกรรมการยกร่างหลักสูตร ได้แก่ ผู้บริหาร ครู

ศึกษานิเทศก์ นักวิชาการ ผู้เรียนและผู้ปกครอง ซึ่งควรมีบทบาทในการประชุมสัมมนาเพื่อหาประสิทธิภาพของหลักสูตร

1.2 การวางแผนและทำโครงการศึกษานำร่อง เป็นสิ่งที่จำเป็นจะตรวจสอบคุณภาพความเป็นไปได้ของหลักสูตรก่อนที่จะนำไปใช้ปฏิบัติจริง วิธีการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ ประการแรก คือ เลือกตัวแทนของกลุ่มเป้าหมายก่อนที่จะทำการใช้หลักสูตรจากนั้นแปลงหลักสูตรสู่กระบวนการเรียนการสอน พัฒนาวัสดุหลักสูตร เตรียมบุคลากรให้มีความพร้อมในการใช้หลักสูตร จัดหาแหล่งบริการสนับสนุนการใช้หลักสูตร งบประมาณจัดตั้งแวดล้อมที่จะสนับสนุนการสอน ติดตามผลการทดลองทั้งระยะสั้นและระยะยาว รวมทั้งศึกษาระบบการบริหารที่มีอยู่เดิมให้ผสมผสานกันได้อย่างไร โดยไม่เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบเดิม

1.3 การประเมินโครงการศึกษานำร่อง อาจจะทำได้หลายรูปแบบ เช่น การประเมินผลการเรียนจากผู้เรียน โดยการประเมินแบบย่อย และการประเมินรวบยอด การประเมินหลักสูตรหรือประเมินทั้งระบบการใช้หลักสูตร และปรับแก้จากข้อค้นพบ โดยประชุมสัมมนากับผู้เชี่ยวชาญ และ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร เพื่อนำความคิดเห็นบางส่วนมาปรับปรุงหลักสูตรให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1.4 การประชาสัมพันธ์หลักสูตร เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ย่อมมีผลกระทบต่อผู้เกี่ยวข้องเสมอ ดังนั้นการประชาสัมพันธ์อาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การออกเอกสารสิ่งพิมพ์ การใช้สื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น นอกจากนี้การประชุมและการสัมมนาก็อาจนำมาใช้ได้ ในโอกาสอันควร โดยมุ่งเน้นให้ผู้เกี่ยวข้องทราบสิ่งสำคัญที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นคืออะไร จะมีประโยชน์แก่ผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างไร และจะมีผลต่อบทบาทและหน้าที่ของเขาอย่างไร

1.5 การเตรียมบุคลากรที่เกี่ยวข้อง การอบรมครู ผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรต้องกระทำอย่างรอบคอบ โดยวิธีการฝึกอบรมอาจจะแตกต่างกันไปตามกลุ่มเป้าหมายของการใช้หลักสูตร เช่น ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้อง วิธีการอบรมจะมุ่งเน้นเกี่ยวกับนโยบายเจตนารมณ์ของหลักสูตร การจัดงบประมาณและบริการสนับสนุน การใช้หลักสูตรและการสอน ส่วนคณะครูจะมุ่งเน้นการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยให้ครูได้ลงมือปฏิบัติจริง

2. ขั้นตอนการใช้หลักสูตร

การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน การใช้หลักสูตรจะมีงานหลัก 3 ลักษณะ คือ

2.1 การบริหารและบริการหลักสูตร

หน่วยงานบริหารหลักสูตรส่วนกลางของคณะพัฒนาหลักสูตรจะมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเตรียมบุคลากรเพื่อใช้หลักสูตร และการบริการวัสดุหลักสูตร ส่วนงานบริหารและบริการหลักสูตรในระดับท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ โรงเรียน ก็จะเกี่ยวข้องกับการจัดบุคลากรเข้าสอนตามความถนัด และความเหมาะสม การบริหารและบริการหลักสูตรในโรงเรียนได้แก่

2.1.1 การจัดครูเข้าสอนตามหลักสูตร การจัดครูเข้าสอน หมายถึง การจัดและดำเนินการเกี่ยวกับการสรรหา และกลวิธีการใช้บุคลากรเพื่อให้มีความสามารถ ความสนใจ ความถนัดและประสบการณ์ รวมทั้งสามารถพัฒนาบุคลากรเพื่อให้มีความสามารถ ในการปฏิบัติหน้าที่ และมีความรับผิดชอบต่อการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.2 บริการวัสดุหลักสูตร วัสดุหลักสูตรที่กล่าวถึงนี้ได้แก่เอกสารหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอนทุกชนิดที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ความสะดวกและช่วยเหลือครูให้สามารถใช้หลักสูตรได้อย่างถูกต้อง งานบริการหลักสูตรจึงเป็นภารกิจของหน่วยงานส่วนกลาง ซึ่งมีหน้าที่ในการพัฒนาหลักสูตรโดยตรง

2.1.3 การบริหารหลักสูตรภายในโรงเรียน การจัดบริการหลักสูตรภายในโรงเรียนได้แก่ การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ใช้หลักสูตร เช่น การบริการห้องสอนวิชา เฉพาะบริการเกี่ยวกับห้องสมุด สื่อการเรียนการสอน บริการเกี่ยวกับเครื่องมือในการวัดผล ประเมินผล และการแนะแนว เป็นต้น ผู้บริหารโรงเรียนควรอำนวยความสะดวกในการจัดทำหรือจัดหาแหล่งวิชาการต่าง รวมถึงการใช้ประโยชน์จากบุคคลและหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ภายนอกโรงเรียนอีกด้วย

2.2 การดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร ประกอบด้วย กิจกรรมดังต่อไปนี้

2.2.1 การปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น เนื่องจากหลักสูตรที่ยกร่างขึ้นมาเพื่อใช้กับประชากรโดยส่วนรวมที่ประเทศนั้น มักจะไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ดังนั้นเพื่อให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับสภาพของสังคมในท้องถิ่น และสามารถสนองความต้องการของผู้เรียนควรจะได้มีการปรับหลักสูตรกลางให้มีความเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นที่ใช้หลักสูตรนั้นๆ

2.2.2 การจัดทำแผนการสอน เป็นการบรรยายรายละเอียดของหลักสูตรให้ไปสู่ภาคปฏิบัติโดยการกำหนดกิจกรรมและเวลาไว้อย่างชัดเจนสามารถนำไปปฏิบัติได้แผนการสอนควรแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

2.2.2.1 แผนการสอนระยะยาว จัดทำเป็นรายภาคหรือรายปี

2.2.2.2 แผนการสอนระยะสั้น นำแผนการสอนระยะยาวมาขยายเป็นรายละเอียดสำหรับการสอนในแต่ละครั้ง

2.2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จากความหมายของหลักสูตรที่นักการศึกษาได้ให้ไว้ว่า เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนชนิดต่างๆ ที่จัดโดยโรงเรียน ดังนั้นจึงถือว่ากิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งจัดขึ้นโดยครูเพื่อให้สนองเจตนารมณ์ของหลักสูตรจึงเป็นส่วนของการนำหลักสูตรไปสู่ภาคปฏิบัติโดยแท้จริง

2.2.4 การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน โดยการนำหลักสูตรไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น มีขั้นตอนหนึ่งที่จะขาดเสียมิได้ คือการวัดผลและประเมินผลเพราะการวัดและประเมินผลจะได้ข้อมูลย้อนกลับที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการและความก้าวหน้าในการเรียนรู้ว่าบรรลุตามจุดประสงค์ของการสอน และความมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่

2.3 การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย

2.3.1 การจัดงบประมาณ การจัดงบประมาณเพื่อการเรียนการสอน เป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญมาก สำหรับสถานศึกษาทุกระดับ ผู้บริหารโรงเรียนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องบริหารงานงบประมาณของโรงเรียน ให้มีประสิทธิภาพสูงและยังมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

2.3.2 การใช้สถานที่ เป็นสิ่งสนับสนุนการใช้หลักสูตรซึ่งผู้บริหารจำเป็นต้องวางโครงการและแผนการใช้อาคารสถานที่ทุกแห่ง ให้เหมาะสมให้เกิดประโยชน์สูงสุดและให้เป็นการประหยัดมากที่สุด โดยต้องสำรวจศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดรอบคอบแล้วจึงวางแผนดำเนินการให้บรรลุตามจุดหมายของหลักสูตร

2.3.3 การอบรมเพิ่มเติมระหว่างการใช้หลักสูตร ขณะที่ดำเนินการใช้หลักสูตรจะต้องศึกษาปัญหาและปรับแก้สิ่งต่างๆ ให้เข้ากับสภาพจริงและความเป็นไปได้ให้มากที่สุด โดยไม่ให้เสียหลักการใหญ่ของหลักสูตร

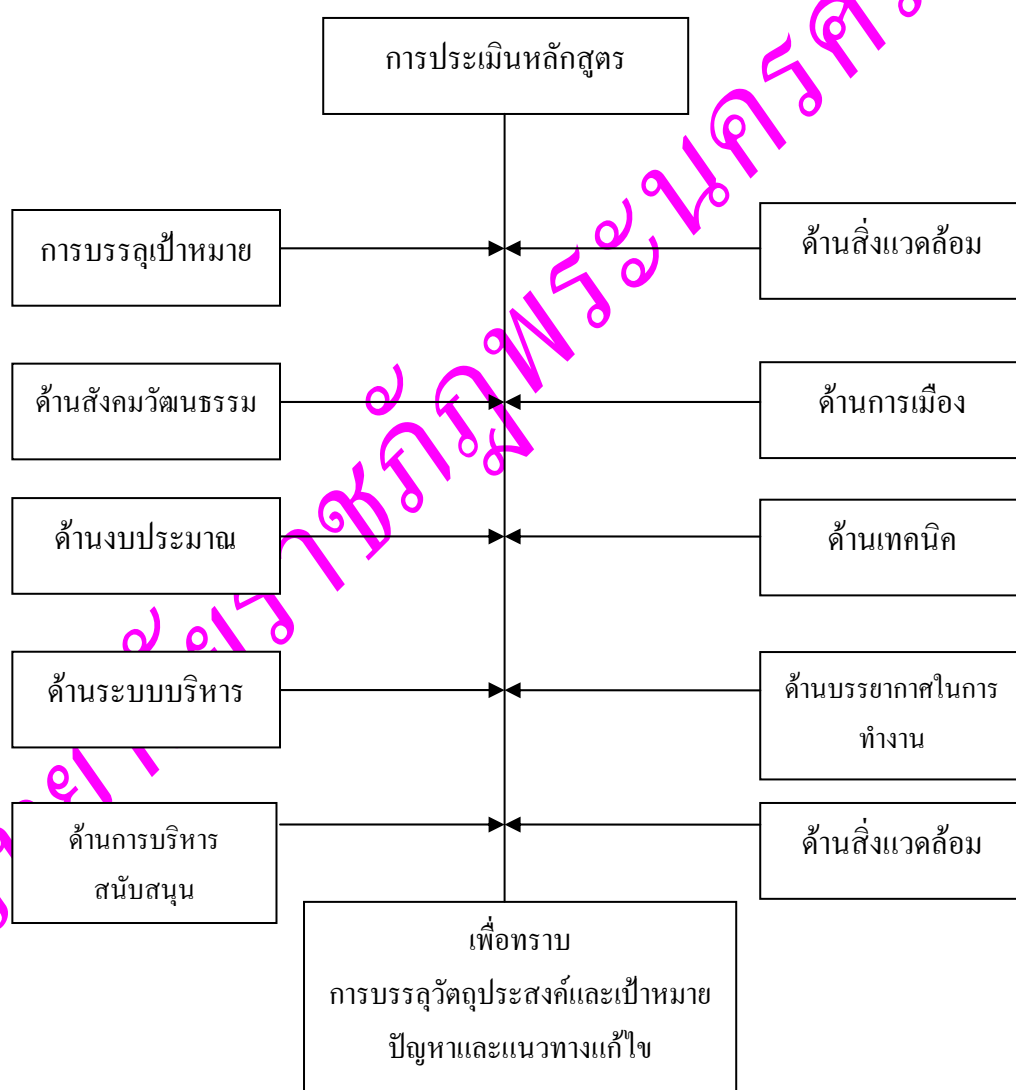
2.3.4 การจัดตั้งศูนย์วิชาการเพื่อสนับสนุน และส่งเสริมการใช้หลักสูตรเป็นการจัดตั้งเพื่อส่งเสริมหรือกระตุ้นให้โรงเรียนผู้ใช้หลักสูตรมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาประสิทธิภาพในการใช้หลักสูตรในโรงเรียนตน และส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพในการใช้หลักสูตรระหว่างโรงเรียนต่างๆด้วย

3. ขั้นตอนติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย

3.1 การนิเทศและติดตามการใช้หลักสูตรในโรงเรียน การนิเทศมีความจำเป็นอย่างยิ่งในหน่วยงานทุกแห่ง โดยเฉพาะในวงการศึกษา เพื่อเป็นการช่วยปรับปรุงการเรียนการสอน การนิเทศการใช้หลักสูตรต้องคำนึงถึงหลักสำคัญของการนิเทศคือ การให้คำแนะนำช่วยเหลือ

ไม่ใช่การจับผิด โดยผู้นิเทศจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีกับผู้รับการนิเทศ และควรให้ดำเนินไปด้วยบรรยากาศแห่งความเป็นประชาธิปไตยและความร่วมมือกัน

3.2 การติดตามและการประเมินผลการใช้หลักสูตร จะต้องมีการวางแผนให้ชัดเจนว่าจะทำการประเมินส่วนใดของหลักสูตร ถ้าการวางแผนการประเมินไม่ชัดเจน เมื่อมีความต้องการจะทำการประเมินในหัวข้อนั้นหรือส่วนนั้น บางครั้งอาจจะกระทำไม่ได้เพราะการเก็บข้อมูลบางอย่างขึ้นอยู่กับเรื่องในระยะเวลา การประเมินหลักสูตรสรุปได้ ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 ข้อพิจารณาในการประเมินหลักสูตร

นอกจากนี้ ชูศรี สุวรรณโชติ (2544 : 220-221) ได้สรุปขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การเตรียมการ จะต้องดำเนินการดังนี้

1. รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรทุกชนิดที่มีอยู่ ให้พร้อมที่จะนำไปใช้ เช่น ตัวหลักสูตร คู่มือการใช้หลักสูตร คู่มือครู คู่มือครูการประเมินผล ระเบียบการประเมินผล เอกสารตำรา แบบเรียน ฯลฯ

2. กำหนดยุทธศาสตร์ ในการดำเนินงานกล่าวคือ จะต้องคิด ค้นหา และใช้วิธีการทำงานใหม่ๆ ให้ได้ผลงานดีขึ้นเสมอ

ขั้นที่ 2 กำหนดหน่วยงานสนับสนุน จะต้องดำเนินการดังนี้

1. กำหนดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร ทำหน้าที่รับผิดชอบในการใช้หลักสูตร เช่น กรมเจ้าสังกัด เขตการศึกษา สำนักงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอื่นๆ

2. กระจายความคิด ชักชวน สนับสนุนให้หน่วยงานย่อยแต่ละสังกัดดำเนินการใช้หลักสูตรอย่างเต็มที่

ขั้นที่ 3 กำหนดบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร

1. กำหนดบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหลักสูตร ซึ่งได้แก่ หัวหน้าส่วนราชการระดับกรม ผู้บริหารโรงเรียน และผู้บริหารระดับย่อยที่เกี่ยวข้อง

2. กำหนดบุคลากรที่ต้องปฏิบัติตามหลักสูตร ซึ่งได้แก่ ครูผู้สอน ครูสนับสนุนการสอน (ครูแนะแนวการศึกษาจะมีบทบาทที่สำคัญมากกว่าผู้อื่น) นักวัดผลการศึกษา

ขั้นที่ 4 กำหนดแนวทางการติดตามผลและการประเมินใช้หลักสูตร

1. กำหนดรูปแบบการติดตามผลและการประเมินผลการใช้หลักสูตร

2. ติดตามผลและประเมินผลการใช้หลักสูตร ตามที่กำหนดไว้

3.4 บทบาทของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้

ในการนำหลักสูตรไปใช้ บุคลากรที่เกี่ยวข้องนั้นมีหลายฝ่ายทั้งจาก หน่วยงานส่วนกลาง และหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ได้แก่ นักวิชาการ หรือผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร ศิษยานิเทศก์ ผู้บริหาร และครู ผู้ปกครอง นักเรียน และชุมชน ในที่นี้จะกล่าวถึง ผู้บริหารและครูผู้สอน (แรมสมร อยู่สถาพร. 2543 : 254)

1. ผู้บริหาร ในการนำหลักสูตรไปใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักสูตรระดับโรงเรียน บทบาทของผู้บริหารจะเกี่ยวข้องกับงานวิชาการและงานด้านสนับสนุนการใช้หลักสูตร ดังนี้

1.1 ความรับผิดชอบในการจัดเตรียมหลักสูตรแม่บท เอกสารประกอบหลักสูตร รวมทั้งวัสดุ อุปกรณ์ และสื่อการเรียนการสอน ผู้บริหารจะร่วมกับคณะกรรมการจัดเตรียมให้พร้อมก่อนเปิดเรียน

1.2 การจัดชั้นเรียน ผู้บริหารจะต้องตัดสินใจร่วมกับคณะกรรมการบริหารโรงเรียนว่า รูปแบบที่เหมาะสมของการจัดชั้นเรียนนั้นควรจะเป็นแบบใด ซึ่งผู้บริหารจะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมและประโยชน์ของรูปแบบนั้นๆ ด้วย

1.3 การจัดครูเข้าสอนในแต่ละชั้นก็นับว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้บริหารเช่นกัน ผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงรูปแบบของหลักสูตร และผลดี ของการจัดครูเข้าประจำชั้น โดยอาจจะคำนึงถึงรูปแบบให้ครูคนเดียวอยู่ประจำห้อง หรือมอบหมายให้ครูสอนเป็นรายวิชาตามความรู้ ความสามารถ และความถนัดของครูแต่ละคนหรืออาจจัดในรูปแบบของการสอนแบบเป็นคณะ

1.4 การจัดตารางสอน ซึ่งมีรูปแบบการจัดอยู่หลายวิธี เช่น การจัดตารางสอนแบบตายตัว (Block scheduling) วิชาไหนควรจะเรียนเวลาใด หรือจะเลือกจัดแบบยืดหยุ่น (Flexible scheduling) ที่เหมาะสมกับการเรียนการสอนแบบเอกัตถภาพ หรือการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดระบบเปิด (Open education system)

1.5 การสนับสนุนด้านการเรียนการสอน เช่น การส่งเสริมการจัดหา หรือจัดทำวัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน

1.6 การนิเทศการเรียนการสอน ซึ่งผู้บริหารต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรและสามารถให้ความรู้หรือคำแนะนำแก่ครูในโรงเรียนของตนได้ หรือรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดระบบการนิเทศที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียน

1.7 การประชาสัมพันธ์หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะช่วยให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้าใจหลักสูตรและให้ความร่วมมือกับโรงเรียน และครูผู้สอนเป็นอย่างดี

1.8 การจัดอบรมให้ความรู้ และทักษะตามความต้องการของครู รวมทั้งส่งบุคลากรไปเข้ารับการอบรมตามหน่วยงานต่างๆ ภายนอก

ภารกิจหน้าที่ของผู้บริหารในด้านการใช้หลักสูตรนอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้บริหารยังมีหน้าที่อื่นๆ เช่น หน้าที่บริหารบุคลากรที่ไม่ใช่ผู้สอนแต่ทำหน้าที่ด้านสนับสนุนการเรียนการสอน ซึ่งหน้าที่เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้การใช้หลักสูตรในโรงเรียนประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ

2. ครูผู้สอน เป็นบุคคลสำคัญอย่างยิ่งในการใช้หลักสูตร เพราะครูเป็นผู้จัดการเรียนการสอนให้แก่นักเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากประสบการณ์จากกิจกรรมที่ครูได้กำหนดขึ้น

ครูต้องตระหนักถึงความสำคัญของตนต่อการใช้หลักสูตร โดยให้เข้าใจหน้าที่บทบาทของตนเองอย่างถ่องแท้ ซึ่งบทบาทที่สำคัญที่ครูต้องตระหนักคือ

2.1 ครูจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักสูตรที่ตนจะใช้เป็นอย่างดี โดยศึกษาหลักการจุดมุ่งหมาย โครงสร้างของหลักสูตรรวมทั้งศึกษาวัตถุประสงค์การเรียนการสอนในกลุ่มวิชาที่ตนรับผิดชอบอย่างละเอียด

2.2 มีความสามารถในการสอน รู้จักเลือกใช้เทคนิค และวิธีการสอนได้อย่างเหมาะสม

2.3 มีความคิดสร้างสรรค์ ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายให้แก่เด็ก

2.4 เอาใจใส่ติดตามเด็กแต่ละคนอย่างใกล้ชิด ให้ความรักความเมตตาและชี้แนะทางการเรียนให้แก่เด็ก

2.5 พัฒนาตนเองโดยการศึกษาหาความรู้ให้มีความรู้ความสามารถในทุกๆด้าน

2.6 อุทิศเวลาให้กับการปฏิบัติหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสอนอย่างเต็มที่

3. บุคคลในฝ่ายอื่นๆ ได้แก่ บุคคลที่นอกเหนือจากผู้บริหารและครูที่กล่าวมาแล้วก็มีความจำเป็นที่จะต้องรู้และเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของแต่ละฝ่ายเช่นเดียวกัน ถ้าหากไม่มีความเข้าใจแล้วการนำหลักสูตรไปใช้ก็อาจจะพบปัญหาและอุปสรรคที่อาจจะทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจ

สรุปได้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้เป็นการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย และเป็นกิจกรรมที่มีขั้นตอนการปฏิบัติหลายขั้นตอน วิธีการของกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาหลักสูตร โดยผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้จะต้องศึกษาทำความเข้าใจกับการนำหลักสูตรไปใช้ตามบทบาทหน้าที่ของตน ให้สมบูรณ์ที่สุด เพื่อให้การใช้หลักสูตรนั้นสัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

3.5 ปัญหาการนำหลักสูตรไปใช้

ในการนำหลักสูตรไปใช้พบว่ามีปัญหาในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งปัญหาที่พบมีความสำคัญสรุปได้ ดังนี้ (แรมสมร อยู่สถาพร. 2543 : 249)

1. ปัญหาจากหน่วยงานส่วนกลาง หน่วยงานส่วนกลางที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการนำไปใช้ ยังไม่สามารถจัดส่งเอกสารหลักสูตรไปตามหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้ปกครอง ทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร ปัญหาที่สำคัญอีกปัญหาหนึ่งคือ การขาดงบประมาณที่จะสนับสนุนด้านการ

ประชาสัมพันธ์หลักสูตร และการฝึกอบรมให้ความรู้ และทักษะเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้แก่ครู และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

2. ปัญหาจากคณะวิทยากร คณะวิทยากรผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรยังไม่เพียงพอ คณะวิทยากรดังกล่าวอาจประกอบด้วยศึกษานิเทศก์ ผู้เชี่ยวชาญ หรือนักวิชาการด้านหลักสูตร

3. ปัญหาจากผู้บริหาร พบว่ามีหลายด้าน เช่น ด้านความเอาใจใส่ และอุทิศตน เพื่อการใช้หลักสูตรอย่างแท้จริง ด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับตัวหลักสูตรอย่างถ่องแท้ ความสามารถในการนิเทศและให้คำแนะนำแก่ครู การสนับสนุนการใช้หลักสูตรของคณะครูในโรงเรียน ตลอดจนการติดต่อประชาสัมพันธ์หลักสูตรแก่ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งยังไม่เป็นไปตามคาดหวัง

4. ปัญหาจากครู พบว่า ครูไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนให้สอดคล้องกับการใช้หลักสูตร ขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร ซึ่งทำให้การสอนของครูขาดประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังไม่สนใจจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือแสวงหาสื่อการเรียนการสอนมาใช้ให้เหมาะสมกับบทเรียน

ปัญหาการใช้หลักสูตรข้างต้นที่กล่าวมานั้นเป็นปัญหาที่สำคัญในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ ดังนั้น จึงเห็นสมควรที่จะต้องหาวิธีแก้ไขเพื่อให้การนำหลักสูตรไปใช้มีประสิทธิภาพ

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research : PAR)

4.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในแง่ของการพัฒนา หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนา เข้ามามีส่วนกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้เป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริง (เจลิยว บุรีภักดี และคณะ. 2545 : 113)

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด โครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยี ท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผลรวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น โดยโครงการดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน (ปารีชาติ วลัยเสถียร. 2542 : 138)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนางานขององค์กร หน่วยงาน หรือชุมชนตามแนวทางที่บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่ง ได้แก่ บุคลากรในองค์กร หรือหน่วยงาน นั้น ๆ เข้ามาร่วมในกิจกรรมการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับนักวิชาการ ดังนี้

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ซึ่งเปิดกว้างด้วยวิธีการกระทำของชุมชนอย่างรอบคอบ เป็นการตอบสนอง โอกาสที่ดี การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการวิเคราะห์ วิจัย การให้ข้อมูลย้อนกลับในการรายงานผลการทำกิจกรรมและผลการพัฒนาจากการกระทำทางสังคม (Robin. 1989 : Online)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ผู้คนจำนวนหนึ่ง ในองค์กรหรือชุมชน เข้ามาร่วมศึกษาปัญหาโดยกระทำร่วมกันกับนักวิจัยผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสร็จสิ้นการเสนอผลและการอภิปรายผลการวิจัย เป็นการเริ่มต้นของผู้คนที่อยู่กับปัญหา ค้นหาปัญหาที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับนักวิชาการ จึงเป็นกระบวนการที่ผู้คนในองค์กรหรือชุมชน มีใช้ผู้ถูกกระทำ แต่เป็นผู้กระทำการที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและได้อำนาจร่วมกันในการวิจัย (Whyte. 1991 : 20)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างหนึ่ง ที่บุคคลจำนวนหนึ่งนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัย และการลงมือกระทำด้วยตนเองมาปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสังคมของตน (พันธุทิพย์ รามสูต. 2540 : 31)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่น่าจะสะท้อนความจริงที่มีความแตกต่างหลากหลาย ซับซ้อน โดยไม่มีรูปแบบตายตัว ไม่มีสูตรสำเร็จ แต่ต้องมีวิถีวิทยาที่เปิดกว้าง ยืดหยุ่น และความลงตัวอยู่ที่สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นวิธีการที่กระทำร่วมกันโดยนักวิจัย/นักพัฒนา และผู้ปฏิบัติ ผสมผสานทฤษฎีและแนวคิดที่ต่างกันของนักวิจัยและนักพัฒนา ให้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่เป็นไปได้ในการปฏิบัติของผู้ที่ปฏิบัติหรือผู้ดำเนินงาน (ชาวบ้าน) ที่เริ่มจากผู้คนที่รอบรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของพวกเขาเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาความรู้และทักษะในการปฏิบัติ เป็นวิธีการที่มีอยู่แล้วในมือของพวกเขาที่จะนำมาพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าได้ (สิทธิธัญ ประพุทธนิตสาร. 2546 : 39)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ร่วมกันวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (Participatory research) กับการศึกษาปฏิบัติการ (Action research) เข้าด้วยกันและเป็นเครื่องมือในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยคณะนักวิจัย ชุมชน และแกนนำชาวบ้าน มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหา การหาแนวทางในการแก้ปัญหา ตลอดจนการดำเนินงานและติดตามประเมินผล เพื่อให้ผลการวิจัยนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงในการพัฒนา (ชอบ เข้มกลัด และ โกวิท พวงงาม. 2547 : 3-4)

สรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างหนึ่งที่สะท้อนความจริง ไม่มีรูปแบบตายตัวในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนแต่ต้องมีวิธีการที่เปิดกว้าง และความลงตัวอยู่ที่สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยการกระทำร่วมกัน

ของนักวิจัย นักพัฒนา และผู้ปฏิบัติในการวิจัยทุกขั้นตอน ให้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่เป็นไปได้ในการปฏิบัติของผู้ปฏิบัติ เพื่อให้ผลการวิจัยนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงในการพัฒนา

4.2 หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยจะเป็นไปตามจุดมุ่งหมายผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยควรเข้าใจหลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งมีหลักการสำคัญ 3 ประการ ดังนี้ (สิทธิณัฐ ประพุทธนิติสาร, 2546 : 39 – 42)

4.2.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา และแสวงหาองค์ความรู้ตั้งแต่การคิด การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การประเมินผล และการได้ประโยชน์ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต้องมีทั้งวิธีคิดและแนวปฏิบัติที่ละเอียดอ่อน มีความยืดหยุ่น

4.2.2 จำเป็นต้องมีการกระทำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ซึ่งต่างจากการวิจัยทั่วไป การวิจัยมีการเชื่อมต่อระหว่างองค์ความรู้กับปฏิบัติการเป็นกระบวนการเรียนรู้ของคนที่ต้องการแก้ปัญหาหรือต้องการพัฒนาแบบคิดไปทำไป และสร้างศักยภาพให้กับคนที่อยู่กับปัญหา

4.2.3 เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการทบทวนวรรณกรรม เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้ง 3 ฝ่าย คือ นักวิจัย นักพัฒนา และผู้ปฏิบัติหรือผู้อยู่กับปัญหา ผ่านการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การปฏิบัติการ และการติดตามผล เป้าหมายหลักอยู่ที่ “ขีดความสามารถในการเรียนรู้และแก้ปัญหา”

4.3 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาในการศึกษาชุมชน เน้นการศึกษาปัญหาเพื่อวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ทรัพยากรในท้องถิ่น มาช่วยในการแก้ปัญหา ก่อนทำวิจัยต้องมีการเตรียมชุมชนให้มีความพร้อมในการวิจัย ผู้วิจัยต้องสร้างสัมพันธภาพที่ดีซึ่งจะส่งผลให้ได้ข้อมูลในการคัดเลือกชุมชนและเตรียมทีมวิจัยให้พร้อมในการทำวิจัยร่วมกันในการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้ (ทิวาร์กย์ เสรีภาพ, 2546 : On line)

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการเมื่อทั้ง 3 ฝ่าย คือนักวิจัย นักพัฒนา และผู้ปฏิบัติ สร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกันแล้วร่วมกันศึกษา วิเคราะห์ปัญหา และสาเหตุปัญหาในชุมชน กำหนดทางเลือกในการพัฒนา หรือแก้ปัญหา ตามความจำเป็นก่อนหลังของสภาพความริบคว้นและทรัพยากรที่มีอยู่

ขั้นตอนที่ 2 วางแผน จัดทำแผนหรือโครงการให้เป็นระบบข้อมูล ความคิดเห็นจากชุมชนเป็นระยะ ๆ เพื่อประกอบการวางแผนอย่างรัดกุม เช่น ความเชื่อของชาวบ้านในส่วนที่

เกี่ยวกับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในชุมชน นักวิจัยมีส่วนด้านข้อมูลทางวิชาการและแนวทางแก้ปัญหา

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองปฏิบัติตามแผน ทดลองนำแผนที่จัดทำไปทดลองใช้แก้ปัญหาชุมชน อาจเป็นฝ่ายปฏิบัติตามแนวทางที่นักพัฒนาจัดขึ้น นักวิจัยเป็นฝ่ายกำหนดแบบแผนหรือรูปแบบการวิจัย ขณะทดลองมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อประเมินปรับเปลี่ยนแผนให้บังเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ขั้นตอนที่ 4 ประเมินผล เมื่อทดลองเสร็จสิ้นตามระยะเวลา ผู้มีส่วนร่วมร่วมกันวิเคราะห์ ประเมินภาพสรุปของการดำเนินงาน บุคลากร งบประมาณ ระยะเวลา วัสดุอุปกรณ์ ความพึงพอใจ

4.4 เทคนิคที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัย ผู้วิจัยควรเตรียมตัวในเรื่องของเทคนิค และเครื่องมือที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีที่ใช้กันอยู่ทั่วไปมีการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การระดมสมอง ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วม

การสังเกต หมายถึง การเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นหรือปรากฏขึ้นอย่างเอาใจใส่และกำหนดไว้ อย่างมีระเบียบวิธี เพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นกับสิ่งอื่น (สุภางค์ จันทวานิช. 2542 : 45)

การสัมภาษณ์ หมายถึง วิธีการศึกษาค้นคว้าที่ใช้กันทั่วไป เป็นรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ถามกับผู้ตอบภายใต้กฎเกณฑ์มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูล ลักษณะสำคัญของการสัมภาษณ์ คือ มีความยืดหยุ่น ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบายขยายความหรือซักถามเพิ่มเติม ติดต่อกัน เพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจจุดประสงค์ของผู้สัมภาษณ์ ทั้งยังสามารถเปลี่ยนสถานการณ์หรือหาทางวกกลับ เมื่อผู้พูดตอบไม่ตรงคำถาม และสามารถสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้ตอบได้ ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสสังเกตสีหน้าท่าทาง ความรู้สึกปฏิกิริยาที่ซ่อนเร้นไว้ในใจที่แสดงออกมาในขณะที่พูดและไม่พูด (สุภางค์ จันทวานิช. 2542 : 74 - 75)

การสนทนากลุ่ม หมายถึง การสนทนากันระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่สามารถตอบประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาได้ดีที่สุด สามารถตอบประเด็นได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล กลุ่มมีขนาด 7-8 คน เป็นกลุ่มที่มีลักษณะการตอบโต้ได้ดีที่สุด การดำเนินการผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการ กำหนดประเด็นที่จะสนทนา ตั้งคำถาม ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย เพื่อให้การสนทนาคำเนินไปอย่างราบรื่นอยู่ในกรอบของการวิจัย และเตรียมทีมงานสนทนา ซึ่งประกอบด้วยผู้จัดบันทึก 1 คน ผู้บันทึกเทป 1 คน ใช้เวลาในการสนทนาไม่เกิน 3 ชั่วโมง (วาริ เกิดคำ. 2542 : 173 – 182 ; Ferguson. 2000 : 199 – 203 ; Monette, Sullivan and Dejong. 1998 :

การระดมสมอง (Brain storming) หมายถึง วิธีแสวงหาความคิดจากคนหลาย ๆ คน เพื่อหาสาเหตุและวิธีการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง เหมาะสม ต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้มากที่สุดภายในเวลาจำกัด จำนวนสมาชิกที่ร่วมระดมสมองจะมีประสิทธิภาพมากที่สุดควรอยู่ระหว่าง 4 – 9 คน จุดเน้นของการระดมสมอง ทุกคนมีเสรีภาพในการที่จะแสดงความคิดเห็น ขณะที่กำลังระดมสมองต้องไม่ถูกประเมิน ห้ามวิพากษ์ หรือแสดงความคิดเห็นหักล้าง เน้นปริมาณความคิดเห็นมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เน้นการสร้างความคิดโดยเชื่อมโยงความคิดของเพื่อนในกลุ่มแล้วเพิ่มเติมขยายเป็นความคิดใหม่ของตนเอง การเตรียมการต้องกำหนดเป้าหมายให้กระชับเฉพาะเจาะจง กำหนดกลุ่มจำนวนสมาชิกมีใครบ้าง ใครทำหน้าที่เขียนความคิด และนำแผ่นการ์ดไปติดต้องให้มองเห็นชัดเจน กำหนดเวลาต้องเหมาะสม เวลาจะช่วยสร้างความกดดันในการเร่งทำงานอย่างเต็มที่ (สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. 2549 : ออนไลน์ ; ประสิทธิ์ เขียวศรี. 2544 : ออนไลน์)

กล่าวโดยสรุป วิธีการของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่น่าจะสะท้อนความเป็นจริงที่มีความแตกต่างหลากหลาย ซับซ้อน ได้ดีที่สุด โดยไม่มีรูปแบบตายตัว แต่ต้องมีวิธีที่เปิดกว้าง ยืดหยุ่น อยู่ที่สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม สภาพแวดล้อมของชุมชนนั้น ๆ การวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นวิธีการที่ทำร่วมกัน โดยนักวิจัย นักพัฒนา และผู้ปฏิบัติ ผสมผสานกับทฤษฎีและแนวคิดของ นักวิจัย และนักพัฒนา ให้สอดคล้องกับผู้ปฏิบัติ จึงจะสามารถนำมาพัฒนาให้ก้าวหน้าได้ นับว่าเป็นจุดแข็งของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งส่งผลไปถึงความสำเร็จของการพัฒนาด้วย

5. ความพึงพอใจ

5.1 ความหมายของความพึงพอใจ

สโลจ วินูลกิจ (2534 : 42) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจว่า หมายถึง สภาพของอารมณ์บุคคลที่มีต่อองค์ประกอบของงานและสภาพแวดล้อมในการทำงานที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการนั้น ๆ

อานนท์ กระบอกโท (2543 : 33) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกหรือเจตคติที่ดีต่อการทำงานนั้น เช่น ความรู้สึกชอบ ภูมิใจ เต็มใจ และยินดี เป็นผู้มี ความพึงพอใจในการทำงานและมีความเสียสละ อุทิศแรงกาย แรงใจ และสติปัญญาให้แก่งานอย่างแท้จริง

สุกสิริ โสมาเกตุ (2544 : 49) ได้กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด หรือเจตคติของบุคคลที่มีต่อการทำงานหรือการปฏิบัติกิจกรรมในเชิงบวก

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกชอบ ยินดี เต็มใจ มีเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติ และสามารถสนองตอบความต้องการของบุคคลนั้นได้ ดังนั้น ความพึงพอใจในการเรียนรู้ หมายถึง

ความรู้สึกรู้สึกชอบ รู้สึกยินดี มีความเต็มใจ และมีเจตคติที่ดีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้เรียน และกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นสนองตอบความต้องการของผู้เรียนได้ ทำให้ผู้เรียนมุ่งหวังที่จะทำงานให้ประสบผลสำเร็จ

5.2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับความพึงพอใจ

ในการปฏิบัติงานใด ๆ ก็ตามการที่ผู้ปฏิบัติจะเกิดความพึงพอใจต่อการทำงานนั้นมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสิ่งจูงใจในงานที่มีอยู่ การสร้างสิ่งจูงใจหรือแรงกระตุ้นให้เกิดกับผู้ปฏิบัติงานจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้การปฏิบัติงานนั้น ๆ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ มีนักการศึกษาในสาขาต่าง ๆ ทำการศึกษาค้นคว้า และตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจในการทำงาน ดังนี้

สกอตต์ (Scott. 1970 : 124) ได้เสนอแนวคิดในเรื่องการจูงใจให้เกิดความพึงพอใจต่อการทำงานที่จะให้ผลเชิงปฏิบัติมีลักษณะ ดังนี้

1. งานควรมีส่วนสัมพันธ์กับความปรารถนาส่วนตัว งานนั้นจะมีความหมายสำหรับผู้ทำ
2. งานนั้นต้องมีการวางแผนและวัดความสำเร็จได้ โดยใช้ระบบการทำงานและการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ

3. เพื่อให้ได้ผลในการสร้างสิ่งจูงใจภายในเป้าหมายของงาน จะต้องมึลักษณะ ดังนี้

- 3.1 คนทำงานมีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมาย
- 3.2 ผู้ปฏิบัติได้รับทราบผลสำเร็จในการทำงานโดยตรง
- 3.3 งานนั้นสามารถทำให้สำเร็จได้

เมื่อนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนมีส่วนร่วมในการเลือกตามความสนใจ และมีโอกาสร่วมกันตั้งจุดประสงค์หรือความมุ่งหมายในการทำกิจกรรม ได้เลือกวิธีแสวงหาความรู้ด้วยวิธีที่ผู้เรียนถนัดและสามารถค้นหาคำตอบได้

มาสโลว์ (ศุภสิริ โสมาเกต. 2544 : 50) ได้เสนอทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการ (Hierarchy or needs) นับเป็นทฤษฎีหนึ่งที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ซึ่งตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า “มนุษย์เรามีความต้องการอยู่เสมอไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อต้องการได้รับการตอบสนองหรือความพึงพอใจอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วความต้องการอื่น ๆ ก็จะเกิดขึ้นมาอีก ความต้องการของเราจะเข้าซ้อนกัน ความต้องการอย่างหนึ่งอาจยังไม่ทันหมดไป ความต้องการอีกอย่างหนึ่งก็อาจเกิดขึ้นได้” ความต้องการของมนุษย์มีลำดับขั้น ดังนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological needs) เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เน้นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร อากาศ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ความต้องการพักผ่อน ความต้องการทางเพศ

2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety needs) ความมั่นคงในชีวิตทั้งที่เป็นอยู่ปัจจุบัน และอนาคต ความเจริญก้าวหน้า ความอบอุ่นใจ

3. ความต้องการทางสังคม (Social needs) เป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญต่อการเกิดพฤติกรรม ต้องการให้สังคมยอมรับตนเองเข้าเป็นสมาชิก ต้องการความเป็นมิตร ความรักจากเพื่อนร่วมงาน

4. ความต้องการมีฐานะ (Esteem needs) มีความหมายอยากเด่นในสังคม มีชื่อเสียง อยากให้บุคคลยกย่องสรรเสริญตนเอง อยากมีความเป็นอิสระภาพ

5. ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต (Self-actualization needs) เป็นความต้องการในระดับสูง อยากให้ตนเองประสบความสำเร็จทุกอย่างในชีวิต ซึ่งเป็นไปได้ยาก

แมกเกรเกอร์ (สฤสิริ โสมาเกตุ. 2544 : 50) ได้ศึกษาธรรมชาติของมนุษย์และได้อธิบาย ลักษณะของมนุษย์ว่ามี 2 ประเภท คือ

1. คนประเภทเอกซ์ (X) มีลักษณะ ดังต่อไปนี้
  - 1.1 มีสัญชาตญาณที่จะหลีกเลี่ยงการทำงานทุกอย่างที่จะทำได้
  - 1.2 มีความรับผิดชอบน้อย
  - 1.3 ชอบให้สั่งการ
  - 1.4 ไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการปรับปรุงองค์กร
  - 1.5 มีความปรารถนาให้ตอบสนองความต้องการด้านร่างกายและความปลอดภัย
2. คนประเภทวาย (Y) มีลักษณะดังต่อไปนี้
  - 2.1 ชอบทำงาน เห็นว่าการทำงานเป็นของสนุก เหมือนการเล่นหรือการพักผ่อน
  - 2.2 มีความรับผิดชอบ
  - 2.3 มีความทะเยอทะยาน
  - 2.4 สั่งการตนเอง และสามารถควบคุมตนเองได้
  - 2.5 มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการปรับปรุงงานและองค์กร พัฒนาวิธีทำงาน
  - 2.6 ปรารถนาด้านเกียรติยศ ชื่อเสียง ความสมหวังในชีวิต

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2540 : 41 – 144) ได้กล่าวถึงการแบ่งความต้องการของมนุษย์ตามทฤษฎีของแมคคลีแลนด์ (David Mcleland) ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ความต้องการผลสัมฤทธิ์ (Needs for achievement) เป็นพฤติกรรมที่จะกระทำการใด ๆ ให้เป็นผลสำเร็จดีเลิศมาตรฐาน เป็นแรงขับที่นำไปสู่ความสำเร็จ
2. ความต้องการสัมพันธ์ (Needs affiliation) เป็นความปรารถนาที่จะสร้างมิตรภาพ และมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น

3. ความต้องการอำนาจ (Needs for power) เป็นความต้องการควบคุมผู้อื่น มีอิทธิพลต่อผู้อื่น และต้องการควบคุมผู้อื่น

เผชิญ กิจระการ (2544 : 7) ได้กล่าวถึงแนวคิดของแอทฟิลด์ และฮิวส์แมนที่ได้ทำการพัฒนาแนวคิดของนักวิจัยต่าง ๆ มาเป็นเครื่องมือวัดความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน พบว่าองค์ประกอบที่ส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจ ซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายในปัจจุบันประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ ดังนี้

1. องค์ประกอบเกี่ยวกับงานที่ทำในปัจจุบัน แบ่งเป็น
  - 1.1 ความตื่นเต้น / น่าเบื่อ
  - 1.2 ความสนุกสนาน / ความไม่สนุกสนาน
  - 1.3 ความโล่ง / ความสลับ
  - 1.4 ความท้าทาย / ความไม่ท้าทาย
  - 1.5 มีความพอใจ / ไม่พอใจ
2. องค์ประกอบทางด้านค่าจ้าง ประกอบด้วย
  - 2.1 ถือว่าเป็นรางวัล / ไม่เป็นรางวัล
  - 2.2 มาก / น้อย
  - 2.3 ยุติธรรม / ไม่ยุติธรรม
  - 2.4 เป็นทางบวก / เป็นทางลบ
3. องค์ประกอบทางการเลื่อนตำแหน่ง
  - 3.1 ยุติธรรม / ไม่ยุติธรรม
  - 3.2 เชื่อถือ / เชื่อถือไม่ได้
  - 3.3 เป็นเชิงบวก / เป็นเชิงลบ
  - 3.4 เป็นเหตุผล / ไม่เป็นเหตุผล
4. องค์ประกอบทางด้านผู้บังคับบัญชา
  - 4.1 อยู่ใกล้ / อยู่ไกล
  - 4.2 ยุติธรรมแบบจริงจัง / ยุติธรรมแบบไม่จริงจัง
  - 4.3 เป็นมิตร / ค่อนข้างเป็นมิตร
  - 4.4 เหมาะสมทางคุณสมบัติ / ไม่เหมาะสมทางคุณสมบัติ
5. องค์ประกอบทางด้านเพื่อนร่วมงาน
  - 5.1 เป็นระเบียบเรียบร้อย / ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย
  - 5.2 จงรักภักดีต่อสถานที่ทำงาน / ไม่จงรักภักดีต่อสถานที่ทำงาน

5.3 สนุกสนานร่าเริง / ดูไม่มีชีวิตชีวา

5.4 ดูน่าสนใจเอาจริงเอาจัง / ดูเหนื่อยหน่าย

เฮอรัซเบอร์ก (ศุภศิริ โสมาเกตตุ. 2544 : 52) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีที่เป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ เรียกว่า The Motivation Hygiene Theory ทฤษฎีนี้ ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน 2 ปัจจัยคือ

1. ปัจจัยกระตุ้น (Motivation factors) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับงาน ซึ่งมีผลก่อให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน เช่น ความสำเร็จของงาน การได้รับการยอมรับนับถือ ลักษณะของงาน ความรับผิดชอบ ความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน

2. ปัจจัยค้ำจุน (Hygiene Factors) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมในการทำงาน และมีหน้าที่ให้บุคคลเกิดความพึงพอใจในการทำงาน เช่น เงินเดือน โอกาสที่จะก้าวหน้าในอนาคต สถานะของอาชีพ สภาพการทำงาน เป็นต้น

ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ความพึงพอใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนทำงานที่ได้รับมอบหมายหรือต้องปฏิบัติให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ครูผู้สอนซึ่งในสภาพปัจจุบันเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกหรือให้คำแนะนำปรึกษา จึงต้องคำนึงถึงความพึงพอใจในการเรียนรู้ การทำให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจในการเรียนรู้ หรือการปฏิบัติงานมีแนวคิดพื้นฐานที่ต่างกัน 2 ลักษณะ คือ

1. ความพึงพอใจนำไปสู่การปฏิบัติงาน

สมยศ นาวิการ (2525 : 155) กล่าวว่า iva การตอบสนองความต้องการผู้ปฏิบัติงานจนเกิดความพึงพอใจ จะทำให้เกิดแรงจูงใจในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานที่สูงกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการตอบสนอง ที่เสนอตามแนวคิดดังกล่าว สามารถแสดงดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 ความพึงพอใจนำไปสู่การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดดังกล่าว ครูผู้สอนที่ต้องการให้กิจกรรมการเรียนรู้นั้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง บรรลุผลสำเร็จ จึงต้องคำนึงถึงการจัดบรรยากาศและสถานการณ์รวมทั้งสื่อ อุปกรณ์ การเรียนการ

สอนที่เอื้อต่อการเรียนเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของผู้เรียนให้มีแรงจูงใจในการจัดกิจกรรมจนบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

2. ผลการปฏิบัตินำไปสู่ความพึงพอใจ

สมยศ นาวิการ (2525 : 119) กล่าวว่าไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจ และผลการปฏิบัติงานที่จะถูกเชื่อมโยงด้วยปัจจัยอื่น ๆ ผลการปฏิบัติงานที่ดีจะนำไปสู่ผลตอบแทนที่เหมาะสม ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่การตอบสนองความพึงพอใจ ผลการปฏิบัติงานย่อมได้รับการตอบสนองในรูปของรางวัล หรือผลตอบแทน ซึ่งแบ่งออกเป็นผลตอบแทนภายใน (Intrinsic rewards) และผลตอบแทนภายนอก (Extrinsic rewards) โดยผ่านการรับรู้เกี่ยวกับความยุติธรรมของผลตอบแทน ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ปริมาณของผลตอบแทนที่ผู้ปฏิบัติงานได้รับ นั่นคือความพึงพอใจในงานของผู้ปฏิบัติงานจะถูกกำหนดโดยความแตกต่างระหว่างผลตอบแทนที่เกิดขึ้นจริงและการรับรู้เรื่องเกี่ยวกับความยุติธรรมของผลตอบแทนที่รับรู้แล้วความพึงพอใจย่อมเกิดขึ้น

อารี เพชรสุค (2530 : 49 – 50) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจในการปฏิบัติงานว่า ความพึงพอใจในการทำงานนั้นเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นที่คนงานมีต่องานและต่อนายจ้างเป็นอารมณ์พึงพอใจ สบายใจ ที่เกิดจากประสบการณ์ การทำงานของบุคคล ความพึงพอใจ และความสบายใจมีผลมาจากงานที่ได้ทำ ทำให้ความต้องการด้านร่างกายและจิตใจได้รับการตอบสนองความแตกต่างระหว่างงานที่นายจ้างเสนอให้กับความคาดหวังของลูกจ้างจะนำไปสู่ความพึงพอใจ และไม่พอใจในงานได้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546 : 141) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจในการปฏิบัติงานว่าเป็นความรู้สึกชอบ และความพอใจของบุคคลที่มีต่อบทบาทของงานและมีความสุขกับงาน ความพึงพอใจกับงานเฉพาะด้าน เช่น รายได้ ความมั่นคง มิตร ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน ผู้บังคับบัญชา และความก้าวหน้า

Good (1973 : 320) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน หมายถึงสภาพหรือระดับความพอใจของบุคคลซึ่งเป็นผลมาจากความสนใจและทัศนคติของบุคคลที่มีต่อคุณภาพของงานนั้น

ศุภสิริ โสมาเกตู. (2544 : 49) กล่าวถึงความพึงพอใจในการปฏิบัติงานว่าเป็นสภาวะของอารมณ์ในทางบวก หรือเป็นความพึงพอใจอันเป็นผลมาจากการประเมินประสบการณ์ในงานของคน ๆ หนึ่ง และงานนั้นทำให้บุคคลได้รับความต้องการทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

5.3 การวัดความพึงพอใจ

ในการวัดความพึงพอใจนั้น ทัศนคติหรือเจตคติเป็นนามธรรมเป็นการแสดงออกค่อนข้างซับซ้อน จึงเป็นการยากที่จะวัดทัศนคติได้โดยตรง แต่เราสามารถวัดทัศนคติได้โดยอ้อม

โดยวัดความคิดเห็นของบุคคลเหล่านั้นแทน ฉะนั้น การวัดความพึงพอใจก็จะมีขอบเขตที่จำกัดด้วย อาจมีความคลาดเคลื่อนขึ้นถ้าบุคคลเหล่านั้นแสดงความคิดเห็นไม่ตรงกับความรู้สึกที่แท้จริง ซึ่งความคลาดเคลื่อนเหล่านี้ย่อมเกิดขึ้นได้เป็นธรรมดาของการวัดโดยทั่ว ๆ ไป

ภนิตา ชัยปัญญา (2541 : 42) ได้กล่าวไว้ว่าการวัดความพึงพอใจนั้น สามารถทำได้หลายวิธี ดังต่อไปนี้

1. การใช้แบบสอบถาม โดยผู้ออกแบบสอบถามต้องการทราบความคิดเห็นซึ่งสามารถกระทำได้ในลักษณะกำหนดคำตอบให้เลือก หรือตอบคำถามอิสระ คำถามดังกล่าวอาจถามความพึงพอใจในด้านต่าง ๆ
2. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจทางตรง ซึ่งต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ดีจะได้ข้อมูลที่เป็นจริง
3. การสังเกต เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจโดยการสังเกตพฤติกรรมของบุคคล เป้าหมายไม่ว่าจะแสดงออกจากการพูดจา กริยา ท่าทาง วิธีนี้ต้องอาศัยการกระทำอย่างจริงจัง และสังเกตอย่างมีระเบียบแบบแผน

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ เป็นการแสดงความรู้สึกดีใจ ยินดีของเฉพาะบุคคลในการตอบสนองความต้องการในส่วนที่ขาดหายไป ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยปัจจัยเหล่านั้นสามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลทั้งร่างกายและจิตใจได้อย่างเหมาะสม และเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมของบุคคลที่จะเลือกปฏิบัติในกิจกรรมนั้น ๆ

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากสภาพปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้และการบริหารหลักสูตร มีงานวิจัยในเรื่องดังกล่าวที่น่าสนใจดังนี้

6.1 งานวิจัยในประเทศ

วิจิตรา บุญบา (2534 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา แห่งชาติ ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ด้านการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอนพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการใช้หลักสูตรด้วยการยึดแนวทางจากจุดหมาย หลักการ โครงสร้างและเกณฑ์การใช้หลักสูตร ได้จัดประชุม ครูเพื่อวางแผนการสอน มีการจัดทำกำหนดการสอน บันทึกการสอน และเอกสารประกอบหลักสูตรที่จัดทำคือ แผนการสอนโดยครูผู้สอนจัดทำเองศึกษานิเทศก์จังหวัดและศึกษานิเทศก์อำเภอให้คำปรึกษาแนะนำในด้านนี้ ด้านการจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ เพื่อการใช้หลักสูตรพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการสำรวจความพร้อมของครูและจัดส่ง

ครูไปอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรครูวิชาการ โรงเรียน ครูหัวหน้ากลุ่มวิชา ครูประจำชั้น ม.1 ม.2 มีส่วนร่วมในการจัดตารางสอน ได้มีการสำรวจความต้องการใช้สื่อของครูผู้สอน โรงเรียนมีห้องเรียนเหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้บริหารให้ศึกษานิเทศก์จังหวัด และศึกษานิเทศก์อำเภอสนับสนุนช่วยเหลือในด้านนี้ ด้วยการจัดอบรม ประชุม สัมมนา ประสานงานด้านงบประมาณ และส่งเสริมให้มีการจัดนิเทศภายในโรงเรียน ด้านการสอนของครูพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ได้ส่งครูเข้าร่วมประชุม สัมมนา กับโรงเรียนมัธยมเพื่อปรับกิจกรรมการเรียนการสอน มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ครูใช้เทคนิคและวิธีสอนหลาย ๆ แบบ มีการจัดและประเมินผลนักเรียนก่อนสอนทุกครั้งด้วยการสังเกตและนำผลมาปรับปรุงวิธีการสอนของครู โรงเรียนได้จัดครูเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล ด้านปัญหา พบว่า เอกสารประกอบหลักสูตรไม่เพียงพอ บุคลากรไม่เพียงพอ ครูขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร งบประมาณไม่เพียงพอ สิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอ ขาดการวางแผนนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตรอย่างเป็นระบบ ผู้บริหารไม่มีเวลานิเทศ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการนิเทศ

วิวัฒน์ สัมฤทธิ์วัฒนา (2534 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ปัญหาการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ตามทัศนะของผู้บริหารงานวิชาการและผู้บริหารโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ด้านบุคลากรมีปัญหาโดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ปัญหาอันดับแรกผู้บริหารโรงเรียนขนาดกลางและเล็ก ขาดงบประมาณในการส่งบุคลากรเข้ารับการอบรมหรือประชุมทางวิชาการ รองลงมาคือ การขาดบุคลากรในการปฏิบัติงานวิชาการสำหรับผู้บริหาร โรงเรียนขนาดใหญ่มีสภาพความพร้อมทางด้านงบประมาณในการพัฒนาบุคลากรด้านการจัดการเรียนการสอนมีปัญหาโดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลางและพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีปัญหาอันดับแรก คือ ครูโรงเรียนขนาดใหญ่ กลาง และเล็กยังไม่เปลี่ยนพฤติกรรมการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตร รองลงมาคือ การนำวิทยากรในท้องถิ่นมาเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอนรวมอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ครูโรงเรียนขนาดเล็กได้รับคู่มือ อุปกรณ์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ทันใช้ อันดับรองลงมาคือความเพียงพอของหนังสือ และคู่มือประกอบการสอนสำหรับบุคลากร สำหรับครูโรงเรียนขนาดใหญ่และกลางจะมีความพร้อมในด้านสื่อการเรียนการสอน

สมมาศ ทองร่วง (2536 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ปัญหาการบริหารหลักสูตรของโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า การแก้ปัญหาการบริหารหลักสูตรสรุปได้ว่า

1. การวางแผนหลักสูตร โรงเรียนควรประชุมบุคลากรและให้มีส่วนร่วมในการวางแผน ควรจัดระบบข้อมูลให้สามารถนำมาใช้ ได้ทันที ควรส่งเสริมการวิเคราะห์หลักสูตรและการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

2. การนำหลักสูตรไปใช้ โรงเรียนควรกำหนดแผนการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ ควรจัดอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน ควรจัดและพัฒนาการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับหลักสูตร

3. การประเมินผลหลักสูตร โรงเรียนควรติดตามประเมินผลหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ควรมีการสร้างและปรับปรุงเครื่องมือ ประเมินผลให้มีคุณภาพ และได้มาตรฐาน ควรส่งเสริมบุคลากรให้มีโอกาสศึกษา ค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูล

จิวรรณ มาดี (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารและครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่พบในระดับสูงคือด้านการวางแผนงานวิชาการ โรงเรียนส่วนใหญ่ขาดบุคลากรที่จะรับผิดชอบงานวิชาการ โดยเฉพาะด้านหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรยังไม่เพียงพอก่อนทำการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอน ครูบางคนยังไม่เปลี่ยนพฤติกรรมให้สอดคล้องกับหลักสูตร ด้านการนิเทศการศึกษาผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถจัดดำเนินการนิเทศในโรงเรียนได้อย่างจริงจังและสม่ำเสมอ ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่ขาดสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรม อีกทั้งครูยังมีความเข้าใจในเรื่องการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไม่เพียงพอ ด้านวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน ครูขาดความคิดสร้างสรรค์ในการดัดแปลงวัสดุท้องถิ่นมาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนและไม่มีเวลาว่างมาผลิตสื่อการสอน ด้านห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีงบประมาณในการจัดหาหนังสือ เอกสารวารสารต่าง ๆ ไม่เพียงพอกับจำนวนครูและนักเรียนสำหรับศึกษาค้นคว้า อีกทั้งขาดบูรณาการโดยเฉพาะเป็นเจ้าของที่ประจำห้องสมุดด้านการวัดผลประเมินผลผู้บริหารโรงเรียนจัดหาเอกสารระเบียบ และคู่มือปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดผลยังไม่เพียงพอและครูยังขาดความรู้ เรื่องการสร้างเครื่องมือที่มีคุณภาพในการประเมินผลการเรียนการสอน

นวพรรณ สรรพสิน (2538 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง สภาพปัญหาการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ในด้านการบริหารการใช้หลักสูตร มีการประชุมชี้แจงให้ครูเข้าใจเรื่องของหลักสูตร ผู้บริหารและครูร่วมกันจัดทำแผนงานโครงการของโรงเรียน มีการสำรวจความต้องการเกี่ยวกับเอกสารหลักสูตรและสื่อ ปัญหาที่พบคือ ขาดงบประมาณสนับสนุน เอกสารหลักสูตรมีไม่เพียงพอ ขาดความรู้และทักษะในการสร้างสื่อ ผู้บริหารมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อการใช้หลักสูตรตาม

ลักษณะแผนงาน มีการประชุมปฏิบัติการเพื่อผลิตเอกสารและสื่อโดยใช้วัสดุในท้องถิ่น มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยพิจารณาจากความพร้อมของโรงเรียน ปัญหาคือ ครูไม่มีเวลา มีงานอื่นที่ต้องรับผิดชอบมาก ไม่ได้รับการนิเทศอย่างต่อเนื่อง และประชาชนไม่ให้ความร่วมมือ ด้านการจัดการเรียนการสอนนั้น ผู้บริหารมีการวางแผนการสอนโดยการประชุมครู การนิเทศภายใน และการสอนซ่อมเสริม ปัญหาที่พบคือ ครูสอนในวิชาที่ตนไม่ถนัด ขาดแหล่งข้อมูล และเทคนิควิธีสอน ไม่มีเวลาพอสำหรับการสร้างเครื่องมือวัดจุดประสงค์

รัชชัย นานำปา (2542 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการใช้หลักสูตรในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุทัยธานี ผลการวิจัยพบว่า ด้านงานบริหารและบริการหลักสูตรโรงเรียนขนาดใหญ่ มีการเตรียมบุคลากร โดยจัดประชุม อบรม หรือสัมมนาเกี่ยวกับหลักสูตร จัดครูเข้าสอนตามวุฒิการศึกษาและความเหมาะสมการบริหารและการบริการวัสดุหลักสูตร ได้จัดหาและจัดทำเอกสารหลักสูตร ส่งเสริมการใช้และผลิตสื่อการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ มีหน่วยบริการสื่อการเรียนการสอน การบริหารหลักสูตรภายในโรงเรียนมีฝ่ายจัดสรรงบประมาณเพื่อการใช้หลักสูตร สนับสนุนห้องเรียน ห้องปฏิบัติต่าง ๆ จัดห้องสมุดเป็นแหล่งการเรียนการสอน แต่งตั้งคณะกรรมการแนะนำการศึกษาและอาชีพ ด้านปัญหา พบว่า โรงเรียนขนาดงบประมาณ จำนวนบุคลากรไม่เพียงพอ เอกสารและสื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอ ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมแนะแนว ด้านงานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ได้ปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ครูจัดทำแผนการสอนเป็นรายภาค โดยเชิญศึกษานิเทศก์มาอบรมให้ความรู้ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นทักษะกระบวนการและยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ประเมินผลแบบอิงเกณฑ์วัดด้านความรู้ ความจำและเข้าใจตามวัตถุประสงค์รายวิชา ด้านปัญหาพบว่า ครูขาดความรู้และทักษะการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เทคนิคและวิธีวัดผลแนวใหม่ครูไม่สอนตามตามแผนการสอน ไม่มีเวลาเนื่องจากมีภาระงานอื่นมาก ด้านงานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ติดตามผลการใช้หลักสูตร โดยให้คำปรึกษาโดยครูไม่มีส่วนร่วมในการนิเทศและติดตามผล นิเทศการเรียนการสอนโดยวิธีประชุม อบรม สัมมนาและการตรวจสอบเอกสาร จัดตั้งศูนย์วิชาการเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เฉพาะด้าน เช่น ศูนย์วิทยาศาสตร์ ศูนย์ภาษาไทย และศูนย์คณิตศาสตร์ เป็นต้น ด้านปัญหาพบว่า โรงเรียนขาดการวางแผนนิเทศและติดตามผลอย่างเป็นระบบ ขาดงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์เพื่อปรับปรุงและพัฒนาศูนย์วิชาการ ครูขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการและวิธีนิเทศ

สนั่น เมตตา (2542 : บทคัดย่อ) รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหาการใช้หลักสูตรด้วยตนเองของโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม พบว่า ปัญหาการใช้หลักสูตรด้วยตนเองของโรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวน 3 ด้าน คือด้านการเตรียมความพร้อม มีครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาตามหลักสูตร ไม่ครบตามเกณฑ์ที่ ก.ค.กำหนด โรงเรียนขาดการจัดระบบข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ ทรัพยากร เศรษฐกิจอาชีพและความต้องการของท้องถิ่น โรงเรียนขาดการจัดระบบข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับนักเรียน ทั้งด้านความถนัดและความสนใจ การจัดสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และเอกสารคู่มือไม่เพียงพอกับความต้องการของหมวดวิชา การจัดกิจกรรมชี้แจงเกี่ยวกับหลักสูตรฉบับปรับปรุงให้แก่ นักเรียน ผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้องทราบยังไม่ทั่วถึง การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามหลักสูตรยังไม่เพียงพอ ครูบางคนได้รับมอบหมายงานหลายหน้าที่ ทำให้การปฏิบัติงานไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ด้านการบริหารหลักสูตร หมวดวิชาไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนทั่วไปของโรงเรียน สื่ออุปกรณ์การสอนเก่า ไม่ทันสมัย และสนองความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง ด้านการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนมีคาบปกติมาก ทำให้ไม่มีเวลาสอนซ่อมเสริม นักเรียนที่เรียนอ่อนละเลยไม่ใส่ใจต่อการเรียนซ่อมเสริมในรายวิชาที่เรียนอ่อนมากที่สุดคือ การประชุมก่อนเปิดภาคเรียน

ปราณี กระจ่มเขตต์ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการใช้หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนนาร่อง และโรงเรียนเครือข่ายสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า มีปัญหาในการใช้หลักสูตรสถานศึกษาคือ 1) งานบริหารและบริการหลักสูตร ครูมีภาระรับผิดชอบทั้งงานสอนและงานพิเศษมาก แนวทางการแก้ปัญหา ควรมีการแยกครูปฏิบัติการสอนและสายสนับสนุนการสอนให้ชัดเจน 2) งานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร ครูขาดความรู้ความสามารถในเรื่องการเขียนแผนการเรียนรู้ ครูขาดความรู้ความเข้าใจระเบียบการวัดผลและประเมินผล แนวทางการแก้ปัญหา จัดทำเอกสารและจัดอบรมให้ความรู้ในเรื่องการวัดผลและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง 3) งานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร ขาดการนิเทศภายในโรงเรียนอย่างเป็นระบบ แนวทางการแก้ปัญหา ควรมีการนิเทศภายใน การติดตามผลการใช้หลักสูตรเป็นระบบที่ชัดเจน

พิสิทธิ์ สุขสาดี (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการบริหารจัดการปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการบริหารจัดการหลักสูตรอิสลามศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และเขต 2 ผลการวิจัยพบว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานส่วนใหญ่มีการปฏิบัติการบริหารจัดการหลักสูตรอิสลามศึกษาทั้ง 7 ภารกิจ คือการเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา การจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษา การนิเทศกำกับติดตามและประเมินผลหลักสูตร

อิสลามศึกษา มีเพียงบางภารกิจที่ส่วนใหญ่ไม่ปฏิบัติ คือ ภารกิจที่ 3 การวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาในเรื่องการส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูทำการวิจัย และนำผลมาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอน สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีแนวทางการแก้ปัญหาการบริหารจัดการหลักสูตรอิสลามศึกษาโดยจัดให้มีการพัฒนาบุคลากรเกี่ยวกับเรื่องหลักสูตร การจัดระบบข้อมูลสารสนเทศ โดยการส่งบุคลากรเข้ารับการอบรม ศึกษาดูงาน ประชุมชี้แจง และจัดหาเอกสารให้ศึกษา จัดให้มีการประชาสัมพันธ์เรื่องหลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ จัดระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา จัดทำแผนนิเทศภายใน และมีการปฏิบัติตามแผนและระดมทรัพยากรโดยการขอประมาณจากทางราชการ และขอบริจาคจากชุมชน

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

เคลลอน (Kallon, 1992 : Abstract) ได้ทำการวิจัยศึกษารายกรณีเรื่อง การติดตามการใช้หลักสูตร The Bunmbu (หลักสูตรฉบับปรับปรุง) จากมหาวิทยาลัยควีน ในเมืองคิงส์ตัน งานวิจัยเป็นการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับการฝึกฝนการใช้หลักสูตรของครู โรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ชนบทในประเทศ Sierra Leon งานวิจัยนี้ได้ทำการวิเคราะห์ทฤษฎี ความคิดเห็นและความรู้สึกของผู้วางแผนโครงการ เพื่อติดตามหลักสูตรปรับปรุงดังกล่าวนี้ จุดประสงค์ของการศึกษามี 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ ประการแรกเพื่อให้หลักสูตรใหม่ของ Bunmbu มีความกระชับชัดเจนในอันที่จะฝึกฝนครู ประการที่สอง เพื่อเป็นตัวบ่งชี้ถึงปัจจัยสำคัญของการติดตามโครงการ และประการที่สามเพื่อเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรใหม่ของ Bunmbu และ Fullan (หลักสูตรเก่า) ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากหลักสูตรการติดตามหลักสูตรผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรใหม่ของ Bunmbu เป็นหลักสูตรที่ดี ประสบความสำเร็จในการใช้หลักสูตร เนื่องจากธรรมชาติของหลักสูตรใหม่ มีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนชุมชน และครูผู้สอนให้เกิดความเข้าใจในการใช้หลักสูตรที่ชัดเจน ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า หลักสูตรใหม่มีหลักเหตุผล และมีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน

มิลเลอร์ (Miller) (นันทกา ประกอบนันท. 2540 : 63 – 64) ทำการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของครูในการบริหารจัดการหลักสูตรในโครงการแคนาดาตะวันตก ผลการวิเคราะห์พบว่า ครู ที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการหลักสูตร เป็นผู้ส่งเสริมขอบเขตพื้นที่การบริหารจัดการหลักสูตร 10 ประการ เป็นจำนวนมาก สามารถสอนโดยเข้าใจหลักสูตรได้ดีกว่าครูที่ไม่มีโอกาสร่วมพัฒนาหลักสูตร สามารถแก้ไขเนื้อหาทางวิชาการได้ดีกว่า เพราะมีประสบการณ์ทางการสอนมาก ทำให้มีผลดีต่อการเรียนการสอน

7. สรุปแนวคิดและหลักการ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ ปัญหาการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่า ส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านงานบริหารและบริการหลักสูตร คือ ขาดงบประมาณ บุคลากรมีไม่เพียงพอ เอกสารและสื่อการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอ ด้านงานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร มีปัญหาในเรื่องของครูไม่สอนตามแผนการสอน และครูบางส่วนไม่เปลี่ยนพฤติกรรมการสอน โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ได้ปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ด้านงานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร พบว่าขาดการวางแผนการนิเทศและติดตามผลอย่างเป็นระบบ ขาดบุคลากรและงบประมาณในเรื่องการปรับปรุงพัฒนาศูนย์วิชาการ จากการศึกษานแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ากระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ในสถานศึกษาที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพของสถานศึกษาขนาดเล็ก ควรประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นเตรียมการใช้หลักสูตร 2) ขั้นดำเนินการใช้หลักสูตร 3) ขั้นการตรวจสอบการใช้หลักสูตร 4) ขั้นการรายงานผลการใช้หลักสูตร 5) ขั้นการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรขณะนำไปใช้ โดยให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในสถานศึกษาขนาดเล็กมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการ ซึ่งจะทำให้สถานศึกษาขนาดเล็กที่มีอยู่ไม่น้อยในประเทศไทยมีการพัฒนาหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในปีการศึกษา 2548 ซึ่งเป็นปีที่ทุกโรงเรียนได้ใช้หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานครบ 3 ปี ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาปัญหาความต้องการ และร่วมพัฒนากระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ของสถานศึกษาขนาดเล็ก ในเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำข้อมูลและรูปแบบที่ได้จากการวิจัยไปใช้เป็นข้อสนเทศในการปรับปรุง พัฒนาสถานศึกษาขนาดเล็กให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป